УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылдан үндезилеттинген

1967 ч.
АПРЕЛЬ
21
ПЯТНИЦА
№ 94 (6731).

Өртээ 2 көп.

Бүгү чурттарның улустары! Дайынның империалистиг кыпсыкчыларының чимзениишкиннерин согалап илередиңер! Чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрер чорукту соксадыр, ядролуг чепсекти хоругдаар, чепсеглениишкинни бүгү-нииті болгаш бүрүн дүжүрер, бүгү делегейге тайбың дээш демиселди күштелдириңер!

(1967 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 1-ГЕ СЭКП ТК-НЫҢ
КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН)

ЮБИЛЕЙЛИГ чылдың тарылгазы

Республиканың барыын талакы районнарында часкы хову ажылдары хүн бүрү улам калбарып турар. Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Тайга районнарның колхозтарының, совхозтарының шөлдеринде ам каш-каш муң гектар черлерниң шыгын базырып илиирткээн, чүс-чүс гектар черлерни суггарган болгаш часкы чер аңдарылгазы, хөрзүннү өскедаа чепсектер-биле ажылдап кылыры түлүктеп турар.

Чоокку хүннерде Таңды районнуң бүгү ажыл-агыйлары часкы хову ажылдарынга кирип, баштайгы дөрт хонукта 13 муң гектар ажыг черниң шыгын базырган. Ооң иштинде «Межегей», «Тиилелге» совхозтарның кайызы-даа 4000 гектар чедир илииртепкеннер. Таңдыжылар юбилейлиг чылдың часкы хову ажылдарын бедик темпилиг эгелээни ол-дур. Оларның белеткели багай эвес болганын баштайгы хүннерде чаңгыс-даа агрегатка үрелиишкин болбааны херечилеп турар. Бүгү ажыл-агыйлар хову ажылдарын ийи ээлчег-биле чорудуп эгелээн.

Ол ажылдарның эгелээриниң мурнуу чарыында СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Хөрзүннү хат болгаш суг үрээр чоруктан камгалаар талазы-биле соңгаарлаттынмас хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ол доктаал бистиң республиканың байдалынга дорт хамааржыр болганда, ында айыткан комплексилиг хемчеглерни боттандырары чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге улуг ужур-дузалыг. Республиканың тараажылары маңаа улам сорук кирген болгаш боттандырып чорудар немелде хемчеглерни ажылдап кылыр шиитпирлиин илереткен.

Часкы хову ажылдарының мурнакчыларының дугайында чер болгандан өөрүнчүг медээлер кээп турар. Улуг-Хемде «Найырал» совхозтуң шөлдеринде эрткен чылын аңдартынган черлерниң кол нуруузу илииртеттинген, ылаңгыя Шаңчының делгем ховуларында шык базырыышкыны доозулган болгаш ам чажылганың үезин манап турар. Б. Конгар-оол, К. Тас-оол, Б. Бавуу, М. Хураган-оол болгаш оон-даа өскелер ажыл нормазын хүн бүрү ажыр күүседип турарлар.

Чөөн-Хемчикте «Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырының № 3 трактор-хову ажылының бригадазында комсомолчу аныяктар ажылдап турар. Шык базырыышкынында ажыл нормазын күүсетпейн турар кижи оларда чок, ылаңгыя механизаторлар Х. Ким-оол, Д. Очур, М. Отук-оол ээлчег нормазын 120—140 хуу доктаамал күүседип турарлар.

Улуг Октябрьның юбилейинге алдар болдурган социалистиг чарышка хаара туттунган механизаторларның, хову ажылдакчыларының бо ажылды организастыг эгелээнин, хей-аът кирген ажылдап турарын өөрүп демдеглезе чогуур. Ынчалза-даа ол эки эгелээшкинниң артында улуг четпестер, чедир кылдынмаан чүүлдер ам-даа барын оюп эртип болбас. Республикада тараа культураларының үрезиннериниң 20 ажыг хуузу чажар шынарынга чедир белеткеттинмээн. Оон өске культураларның үрезиннерин четчелеп албаан ажыл-агыйлар хөй. Удавас, майның чылыг хүннери келирге, чажылда эгелээр болгай. Четчир хемчээлдиг, эки шынарлыг үрезиннер чокта, белеткеп алган черни канчаарыл? Чүгле үрезин барда, тарылга чоруттунар ужурлуг. Агрономнар, бригадирлер чажар шынарынга четпээн үрезиннерни эң дүрген ажылдап доозар ажылды организастааш, чажылда эгелээринге чедир бригадаларже, участоктарже бүрүн сөөртүп алган турар ужурлуг. Оон ыңай картофельдиң, ногааларның, кукурузаның болгаш өске мал чеми культураларның үрезиннерин белеткээрин катай хаара чорудар ужурлуг.

Ам бүгү тракторларны, хөрзүнге өл-шыкты доктаадыр болгаш хөрзүн үлдүрертир чепсектерни бүрүн ажылдадып киирер херек. Ындыг турбуже чамдык ажыл-агыйларда септеттинмээн тракторлар, кожуг чепсектери ам-даа бар. Маңаа улуг буруу «Сельхозтехника» организацияларынга онаажып турар. «Шекпээр» совхозтуң 8 трактору «Сельхозтехниканың» Чадаана салбырының септелге мастерскаязының хериминден ам-даа үнмээн. Бо частың байдалдарында хөрзүнде өл-шыкты камгалап алыры дээш демисел — тараажыларның бирги ээлчегде сорулгазы болур. Шык базырыышкыны чаа эгелээн төп зонага, ылаңгыя Каа-Хем, Бии-Хем районнарга бо ажылды онза дүрген болгаш шынарлыг чорударын организастаар херек.

Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчыларынга бо чылдың чазы улуг харысалганы онаап турар. Хемнерниң чазын эрип баткан сугларын суггарылгага бүрүн ажыглаар төлээде, бүгү суггарылга системаларын ажыглалга киирер херек. Бо талазы-биле Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарда тодаргай хемчеглер алдынмайн турарын база катап демдеглезе чогуур.

Часкы хову ажылдарынга чедиишкиннерни механизаторлар шиитпирлээр. Техниканы ажыл-агыйжы ёзу-биле билдилиг ажыглап, ажылды ийи ээлчег-биле чорударын организастап, бөлүктеп ажылдаар методту калбаа-биле ажыглап тургаш, агрегат бүрүзүнүң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаазын чедип алыр дээш, шөлдерге ажылдап турар механизаторларга аъш-чемни чедирип бээр, агрегаттарның ажылын соксатпайн, ол черинге заправка кылыр херек.

Хову турлагларынга чурттаалганың оран-сууру четчир болгаш таарымчалыг болурун, аъш-чем, садыг, медицина болгаш культура талазы-биле хандырылга бүрүн турарын юбилейлиг чылдың тарылгазының эрге-ажыы негеп турар.

Үениң байдалынга таарыштыр бүгү тарылгаларны эң дээре хуусааларда, бедик шынарлыг чорудар дээш ажылдың шынарынче онза кичээнгейни салыр. Агрономнар, бригадирлер, учётчиктер ажылдап кылдынган гектар шөл бүрүзүнүң шынарын хынаар, кижилерниң ажылын сан болгаш шынар талазы-биле катай үнелеп көөр ужурлуг.

«КОЛХОЗЧУЛАР, СОВХОЗТАРНЫҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ, КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГЛЕРИ! КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ КУЛЬТУРАЛАРЫНЫҢ ДҮЖҮДҮН БОЛГАШ МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛУУН БЕДИДИҢЕР! ЭРТЕМНИҢ, ТЕХНИКАНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИН БОЛГАШ МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГАНЫ ПРАКТИКАГА НЕПТЕРЕДИҢЕР! КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ БҮДҮРҮЛГЕЗИНИҢ БЫЖЫГ АЖЫКТЫГ БОЛУРУ ДЭЭШ ДЕМИСЕЖИҢЕР!»

Көдээ коммунистер, комсомолчулар бо чылдың дүжүдү дээш, социалистиг хүлээлгелерниң чедиишкинниг күүселдези дээш демиселдиң мурнуку одуруунга чоруп, СЭКП ТК-ның Май 1-ге Кыйгырыгларында бо лозуң-биле бүгү тараажыларны улам сорук киирер, социалистиг чарышты калбартыр, ооң дээштиг, чаагай үре-түңнелдиг болурун чедип алыр хүлээлгелиг.

Ханы четтириишкин

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновскийниң мөчээни-биле холбаштыр боттарының кажыдалын чоруткан Совет Эвилелиниң бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларының бүгү коллективтеринге, тус-тус хамаатыларынга, а ол ышкаш марксисчи-ленинчи акы-дуңмалышкы партияларның Төп Комитеттеринге, социалистиг болгаш өске-даа найыралчы чурттарның чазактарынга, даштыкы күрүнелерниң күрүне болгаш шериг ажылдакчыларынга, дипломаттыг төлээлекчилеринге, хөй-нииті организацияларынга болгаш тус-тус хамаатыларынга чүректиң ханызындан хүлээп көрүүшкүннү болгаш ханы четтириишкинни илергейлеп тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ.
ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ
ПРЕЗИДИУМУ.
ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР
ЧӨВҮЛЕЛИ.

ГСЧП-ниң VII съездизинде

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VII съездизиниң апрель 19-та болган хуралынга Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары В. Гомулка биле Чехословакияның Компартиязының ТК-зының Президиумунуң кежигүнү, ТК-зының секретары И. Гендрих олар боттарының партияларының мурнундан байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Съездиге болган илеткелдер талазы-биле ГДР-ниң национал камгалал министри Г. Гофман, Хостуг немец аныяктар Эвилелиниң Төп Чөвүлелиниң бирги секретары Х. Шуман, ГДР-ниң тудуг министри В. Юнкер болгаш оон-даа өскелер база санал берген.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА, МАЙ 1-ГЕ УТКУШТУР

СЭКП обкомунда, Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелде

БИРГИ КВАРТАЛДА СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел 1967 чылдың I кварталында мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелдерин чугаалажып көргеш, республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери ниитизиниң мал ажылын хөгжүдеринге болгаш ооң продуктулуун бедидеринге чамдык эки түңнелдерни чедип алган деп демдеглээн. Күрүнеге эът садарының квартал планы 260,9, сүттүү—141,7 хуу күүсеттинген. Республиканың колхозтарында, совхозтарында сүттүң нииті саалдазы эрткен чылдыы-биле деңнээрге 504,4 тонна, азы 9,6 хуу, сүттү күрүнеге садары—383,8 тонна, азы 8,9 хуу көвүдээн. 1967 чылдың апрель 1-де эътти эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 454,9 тонна, азы 30,4 хуу хөйнү бүдүрген. Малдың хорамчазы 42,3 хуу эвээжээн.

Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери эки ажылдап, күрүнеге сүт садарының планын 166,8 хуу, эъттиин—263,8 хуу күүсеткен, малдың баш санын өстүрбүшаан, сүттү бүдүрерин 17,6 хуу, эътти—14 хуу көвүдеткен.

Таңды, Тожу, Өвүр, Чөөн-Хемчик районнарның колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге сүт, эът садар талазы-биле багай эвес көргүзүглерни чедип алганнар.

Ооң-биле кады чамдык районнар мал ажылының продуктуларын садарының болгаш бүдүрериниң планын күүсетпээн, чамдык ажыл-агыйларда малдың хорамчазы улуг болган, инектерниң сүткүр продуктулуу кудулаан деп, СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлели демдеглээн.

Чижээ, Бии-Хем район күрүнеге сүт садары эрткен чылдың деңнелинден 54,3 тонна эвээш, бир инекке онааштыр сүт саалдазы 94 хуу болган, а малдың хорамчазы 2,9 катап көвүдээн. Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары бүгү чүзүн малдарның хорамчазын 9,9 хуу көвүдеткеш, ооң-биле оларның баш санын кудулаткан, а күрүнеге сүт садарының планын чүгле 67,7 хуу күүсеткеннер.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң **доктаатканы болза:**

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл түгүн 1967 чылдың бирги кварталының түңнелдери-биле мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдеткени дээш 500 рубль акша шаңналы-биле кады **Каа-Хем районга** (СЭКП райкомунуң секретары эш **Федоров,** райкүүскомунуң даргазы эш **Очур-оол,** көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальниги эш **Киселев)** тывыскар.

СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, бүдүрүлге эргелелдеринге, партия организацияларынга болгаш ажыл-агыйларның удурткучуларынга даасканы болза:

а) малды кышкы ажаалдадан часкы-чайгы одарларже шилчидерин организастыг боттандырар, малдың продуктулуун бедидериниң хемчеглерин алыр, кыргылда пункттарын, оларга чогуур механизмнерни болгаш материалдарны өй-шаанда белеткээр, кыргыкчыларны өөредир;

б) мал ажылын хөгжүдеринге чаа-чаа чедиишкиннер дээш, 1967 юбилейлиг чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседири дээш районнар, колхозтар, совхозтар, бригадалар, фермалар болгаш тус-тус кижилер аразынга социалистиг чарышты улам калбартып чорудар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

1966 чылда тарааны бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедиринге чедип алган чедиишкиннери дээш Казах болгаш Молдав ССР-лерниң, Алтай, Красноярск болгаш Ставрополь крайларның, Амур, Волгоград, Днепропетровск, Донецк, Запорож, Кемерово, Куйбышев, Курган, Луганск, Новосибирск, Омск, Оренбург, Пенза, Ростов, Саратов, Свердловск, Томск, Тюмень, Харьков болгаш Челябинск областарның, Башкир, Калмык болгаш Татар автономнуг республикаларның хөй мурнакчы колхозчуларын, совхозтар ажылчыннарын, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин, белеткел организацияларының, «Сельхозтехниканың» ажылдакчыларын, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының ажылдакчыларын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму бо чылдың апрель 19-та үнген Чарлыын ёзугаар ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан.

Ленин ордени-биле 777 кижини, Күш-ажылчы Кызыл Тук орден-биле 2321 кижини, «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле 4074 кижини, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле 5167 кижини, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле 5354 кижини шаңнаан.

Көдээ ажыл-агыйның онза шылгараан 100 мурнакчыларынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

(СЭТА).

Эртем-практиктиг конференция

Кызылда күрүнениң башкы институдунга студентилерниң болгаш башкыларның эртем-практиктиг конференциязын чыл бүрү эрттирери эки чаңчыл апарган. Бо чылгы эртем-практиктиг конференцияны Совет эрге-чагырганың 50 чыл болур юбилейинге тураскааткан.

Институттуң актовый залын студентилер, башкылар, аалчылар долдур олурупкан турда, ректор Х. С. Алдын-оол конференцияны эге сөс ап ажыткан. Конференцияга ниитизи-биле 25 илеткелдерни дыңнаарын, ооң иштинде студентилерниң 17 илеткели киргенин ректор дыңнаткан.

«Тыва АССР-ниң экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң перспективалары» деп баштайгы илеткелди СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока кылган. Октябрьның ачызында тыва улустуң амыдыралынга болган улуг өскерилгелерге илеткелчи доктаавышаан, республиканың экономика болгаш культура амыдыралынга моон соңгаар болур чаартылгаларны сонуургаткан.

«Тыва үлегер домактарда болгаш чечен сөстерде улусчу педагогика» деп темага илеткелди педагогика эртемнериниң кандидады М. И. Анисов кылган. «Тыва аас чогаалында В. И. Ленинни болгаш Октябрьны көргүскениниң» дугайын институттуң башкызы Б. Х. Оргу илеткээн.

Баштайгы илеткелдер соонда тус-тус секциялар аайы-биле конференция бодунуң ажылын үргүлчүлээн. Төөгүнүң, дылдың, физика-математиканың, биология-химияның, педагогиканың секциялары ажылдап турган. Ук секцияларга илеткелдерни институттуң студентилери, башкылары база конференцияга киржири-биле аалдап келген Абаканның башкы институдунуң студентилери кылгылаан. Тываның эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары төөгү, дыл секцияларынга олурушкаш, боттарының санал-оналын бергеннер.

РЕПОРТАЖ

КҮШ-АЖЫЛЧЫ СУДАЛ

Хиндиинде хир чок частың дүдүскек дээриинден хүннүң сарымзык херелдери черже төктүп турган. Сактырга хүн бодунуң чылыг, чырык херелдеринден мурнуку чылдардан артык, харам чокка төө каапканзыг. Кайда-даа чылыг, кайда-даа бүгү-ле чүве дирилген, амыраан.

Чер болганда ышкаш, Таңдының байлак, тараалаң шөлдеринге күш-ажылчы частың девии эгелээн.

Улуг-биче Шоолдарның бедиксимээр артчыгажының кырынга бистиң машинавыс үне чүгүртүп келген. Таңдының делгем ховулары адышта чүве дег көстүп чыдыр. Мурнувуста улустуң ырында сураглаан Межегейниң хову-шөлдери. Ында-мында доозун, ыш дээрже дүндүүштелген, каң машиналарның каргыраалаан күш-ажылчы аялгазы дыңналыр болду.

Ийет, Межегей сураглыг. Эрткен чылын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң совхозтар аразынга шилчиир Кызыл түгүн межегейжилерге тывыскан болгай. Олар юбилейлиг чылды база-ла эки эгелээннер. Бирги кварталдың түңнелин ёзугаар районнуң совхозтарының аразында калбарган социалистиг чарыжының бирги черин бо совхоз ээлээн. Ажыл-агый чериниң мал ажылдакчылары эът, сүт садарының даалгаларын ажыр күүсеткен. Аңаа партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл түгүн база межегейжилерге бо раалгадан кодүрген болгай. Ол дээрге чүгле мал ажылдакчыларының эвес, совхозтуң механизаторларының база күш-ажылчы тиилелгезин-дир.

Кырында кызыл туңчугаштыг чаа, шевергин бажыңнарлыг турлагга келдивис. Дүъш четкелек. Тайга-таңды эдээ бо черге хүннүң шак бо чылыг, магалыг үезинде кым турлагга турар деп. Чүгле ак халаттарлыг ийи кыс мырыңай чап-чаа туткан столоваяның кухнязында чем белеткээн турлар. Хову турлааның ыяк дерээн: чурттаалга бажыңында чаа кылын болгаш ак чоорганнар, чымчак сыртыктар-биле эткен оруннарлыг, арыг-силиг шалаларлыг. Бажыңнарның иштидашты арыг-шевер. Бо болза Межегейниң 6 дугаар хову турлаа. Күш-ажылче сорук киирген лозуң, плакаттарны бо-ла номчуп болур. «Юбилейлиг чылдың часкы хову ажылдарын бедик деңнелге эрттирээлиңер!», «Черниң культуразы—бедик дүжүттүң үндезини!», «Кым шак-үени билдилиг ажыглаар болдур, ол удуглуг болур!»—дээн күш-ажылче сорук киирген лозуң, плакаттарны бо-ла номчуп болур. Турлаг чоогу чиргилчин быржаңнаан ховуларны кара девис кылдыр илииртеп каапкан. Ажылчын хептиг, механизатору, мастери, бригадири-даа билдинмес узун дурт-сынныг кижи-биле ужуражы бердивис. Ол болза 6 дугаар бригаданың учётчиги Федор Романович Инюхин болган. Бригаданың эш Алкогорский херек ужурунда совхоз төвү кирген, оон орнун ол төлээлеп турар болду.

— Ажыл-херээңер кандыг чоруп тур?—деп, бистиң айтырыывыска ол саат-даа чок:—Чаа-ла шулуудап тур. Илииртээшкинни доозуп тур бис. Чеден гектар черниң шыгын базырары арткан чүве, дүштээр шак ажып турар, механизаторлар чоп сураг чоор — дээш, шагынче көредир.

Межегейжилер бо чазын өске ажыл-агыйлардан мурнап, шык базырылдазын чоруткан болгаш ам ажыл-агый чери колдуунда баштайгы күш-ажылчы базым —бүгү шөлге илииртээшкинниң бо неделяда доозар сорулга салган. Бөгүн алды дугаар бригаданың механизаторлары кол культура кызыл-тас тарыыр 2400, чиңге-тараа чажар 960, чаңгыс чылдың сигенин тарыыр 250 га черлерниң шыгын базырарын доозуп турарлар. Ам часкы чер аңдарылгазынче кирерин белеткенип турар. Мында 8 трактор агрегаттары ажылда хаара туттунган.

Күш-ажылды, социалистиг чарышты дээштиг организастап, шупту демниг, найыралдыг ажылдап турарындан мында өөрүнчүг түңнелдерни чедип ап турар трактористер Александр Кицел биле Федор Кузнецов «ДТ-75» деп тракторларда ийилээн социалистиг чарыштыг ажылдап турар болгаш ам оларның кайызының-даа үлүүнде илииртээр 400-400 га шөл артканын дыңнаттылар.

Бригаданың төвүнде алдын сарыг кызыл-тасты автомашиналарда үзүк чок сөөртүп, дүжүрүп турар. Бо хүннерге чедир үрезинге хереглээр 200 ажыг тонна арыг кызыл-тасты ак кеп дүжүрген.

Алды дугаар бригаданың ажыл-херээ-биле ажыска танышкаш, дараазында бир дугаар хову турлаанче хаптывыс. Мында база-ла күш-ажылчы иш хайныкан, кара девис кылдыр илииртээн шөлдер-ле, шөлдер...

Мында 10 трактор агрегаттары бар болду. Эш Белоозеровка удурткан бо бригаданың кежигүннери база-ла шалып ажылдап, чер шыгын базырарын доозуп турарлар. Ховунуң маадырларынга ам дээрезинде трактористер Михаил Хорунжин, Оюн Кара-оол, Василий Каркалов, Куулар Седип-оол хамааржып, кижи бүрүзү хүн нормазын 140—150 хуу чедир күүседип турар. Бригада ам 4000 ажыг га черниң шыгын базырып доосккан.

Бир дугаар хову турлаандан ырак эвесте самолёт даажы дыңналды. Ында оргу шөлде ужудукчулар көдээ ишчилерге дуза чедирип, минералдыг чемишчидилгени чаңгыс үнүүшкүн-ужудуушкунда 300 метр черге чажып төп турар.

Онгар-Хову. Бо дээрге ол-ла районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң кол хову турлаа. Мында кожазы совхозта ышкаш, часкы иш хайныккан.

— Бистер 4360 га черге шык базырар, 900 гектарга часкы аңдарылганы, 1008 гага лущение чорудар хүлээлгелиг бис. Хүлээлге чедиишкинниг күүсеттинип болурун мактанышкын чокка чугаалап болур бис—деп, Онгар-Ховунуң бир дугаар хову бригадазының бригадири Олег Алексеевич Васильев тайылбырлады.

Мында 15 трактор ажылдап турар. Барык шупту гектар илииртеттинген, 500 гага лущение кылган. Күш-ажылчы колхозтуң хоочун механизаторлары шык базырыкчылары Георгий Бухтуев, Николай Минков, Бурбу Кара-оол, Оюн Адыг-оол, Зущепиеде Дыртык Лапчаа, Михаил Ротов, Федор Комбужап кончуг эки ажылдап, хүн нормазын 140-ден 160 хуу чедир күүседип турарлар.

Ындыг-даа болза мында күш-ажылдың чуруму кошкак. Чамдык, харын-даа херээжен колхозчулардан эгелээш, кампания үезинде арагалаар кижилер бар. Ындыгларны «Крокодильде» ол-ла дораан шүгүмчүлээн. Төп шаңда хөй тарааны — үрезинни оваалай төккеп. Эш Васильевтиң чугаалап турарын ёзугаар алырга, үрезин ам-даа чогуур чажар шынарынга чедир арыглаттынмаан болуп турар. Оон ыңай чамдык шөлээ, чөпшээрел чокка ыңай-бээр арлы бээр ийи-чаңгыс кижилер база бар. Ынчангаш ол хүн, бистиң аңаа келиривистиң мурнуу чарыында, колхозта партком секретары эш Аракчаа бригадага хуралды кылгаш, недельдиң түңнелин үндүрген мурнакчыларны демдеглээш, бүгү тараажыларны ажыл-ишче башкаргаш барган болду.

Хүлээлгелер, даалгалар, кым, чүнү кылыры база чүнү кылганы кызыл булуңда тодараттынган.

Шак ындыг көскү агитацияны ажыл-агыйларның өске-даа турлагларындан көрүп болур.

Ынчангаш юбилейлиг чылдың чазында келир күстүң чаагай дүжүдүнүң сууруп магадылаар дээш ажылчыларның фронтузу Таңдының делгем шөлдеринде үргүлчүлевишаан.

Сөзү А. СОДУНАМ биле
Ч. ЯНЧАТТЫ.

ЧУРУКТА: «Межегей» совхозтуң № 1 хову бригадазының механизаторлары О. Соскал-оол, М. Иргит болгаш Д. Көк-оол.

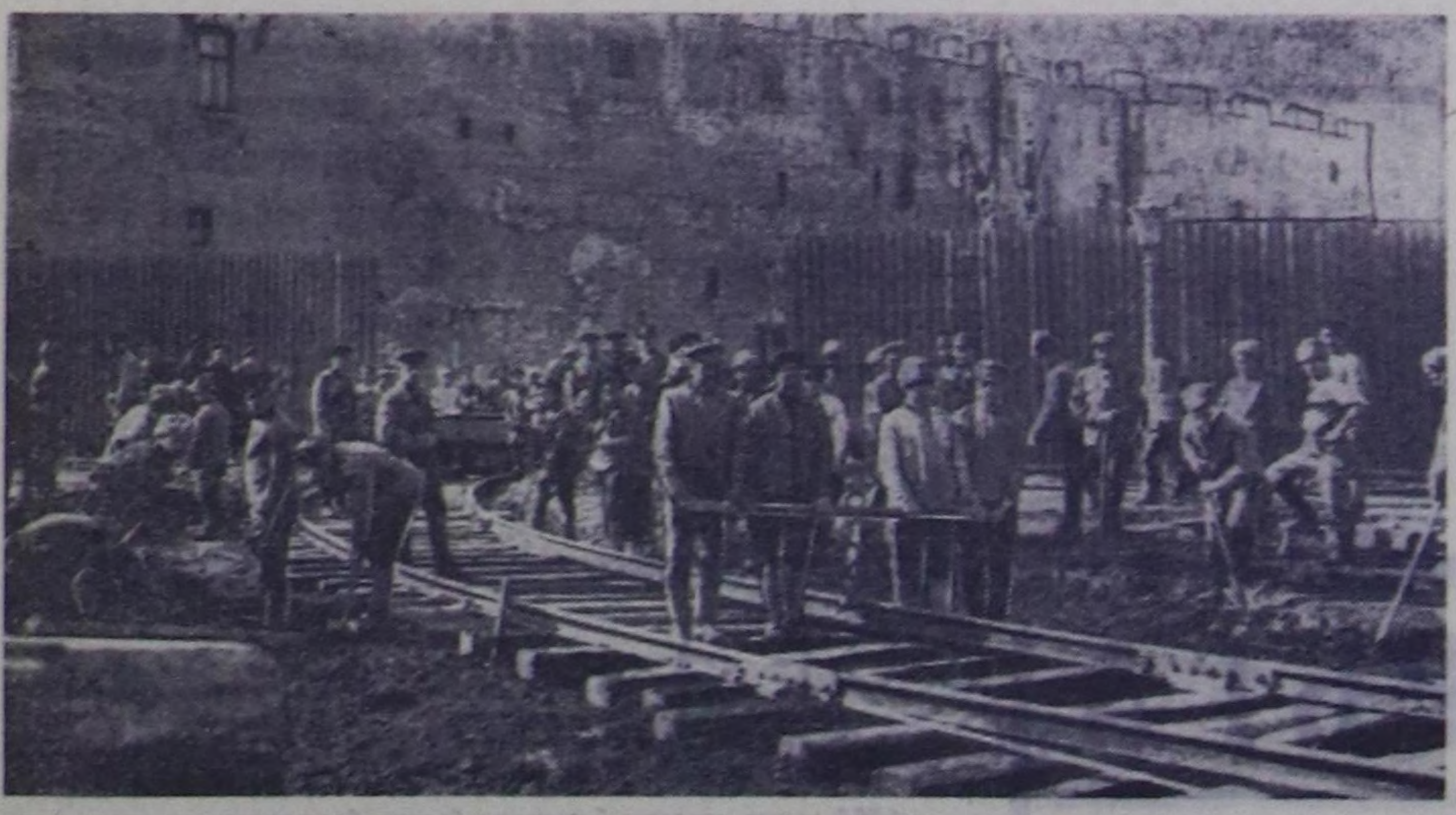

ЧУРУКТА: телеграф-телефон дивизиязының шериглери Петроградтың кудумчузунга трамвай шугумун салып чорудуп туру. 1920 чыл.

БОЛЬШЕВИКТЕР ПАРТИЯЗЫНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ РЕВОЛЮЦИЯЖЕ ЛЕНИНЧИ ЧИГЕЛЭЭШКИНИ

1917 чылдың февраль 27-де (чаа календарь-биле Март 12-де) Россияга ийиги буржуаз-демократтыг революция тиилээш, хаан чазакты дүжүрүп,—1905 чылдың баштайгы буржуаз-демократтыг революцияның боттандырып шыдаваан сорулгазын күүсеткен. Ол болза, ооң соон дарый, октябрьда барып тиилелгелиг доозулган социалистиг революцияның эге медээзи болган.

Буржуаз-демократтыг революциядан социалистиг революцияже шилчииринин теориязын болгаш тактиказын бистиң партиявыс, В. И. Ленин канчаар шиитпирлеп база боттандырып турганы — чогаадыкчы марксизмниң чайынначак үлегери, революстуг теорияның болгаш практиканың дээди чадазы болуп турар. Ол бүгүнү бистиң үениң амгы салгакчыларының билип алыры чүгле солун эвес, ол дээрге бистиң партиявыска, улуг Ленинге чоргааралывысты хайныктырып, коммунизм дээш бөгүнгү демиселче улам сорук киирип турар.

I. ФЕВРАЛЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ СООНДА ЧУРТТУҢ ИШТИКИ БАЙДАЛЫ

Хаан чазактың дүшкени кайгамчыктыг дүрген болгаш хеп-хенертен болган. 1905 чылдагы ышкаш хан төгүүшкүннүг улуг тулчуушкуннар найысылалга-даа, өске хоорайларга болгаш кедээге-даа онза болбаан. Моон ужурунда чамдык буржуаз төөгүчүлер ынчаарда болгаш даштыкыда ам-даа безин, февраль революциязы болза пролетариаттың болгаш ажылчы чоннуң өскүткен революциязы эвес, а буржуаз партияларның боттандырган херээ деп илергейле нүгүлдээшкинни кылып турарлар. Херек кырында революцияны Россияның ажылчын аңгызы, чурттуң өске ажылчы чоннары-биле кады өскүткеш, ирий берген хаан чазакты ап октаан. Фактыларны ап көрээлиңер.

Россия экономика талазы-биле алырга, империалистиг улуг күрүне турзажок, эң-не хожудаңгай турган. Дайын мурнунуң эң бедик бүдүрүлгелиг дээн 1913 чылда безин Россия үлетпүр бүдүрүлгезиниң талазы-биле Франциядан 2,5 катап, Англиядан—4,6, Германиядан—5,1, АКШ-тан—14,6 катап хожудап турган. Ооң хожудаңгайының мындыг чижээ чаржынчыг көстүр: 1915 чылда дайынче 5 млн. ажыг кижини мобилизастаан турда, чуртта бүгү-ле бар винтовка 4,8 млн. болган.

1917 чылда, барык үш чылдың дайынының дургузунда чурттуң экономиказы шуут хоозуралга кирип, мырыңай буступ дүжүүшкүнге шуут чоокшулап келген. Дайынның ниитилел амыдыралынга чедирген үржүүнүң дугайын 1917 чылдың күзүнүнде В. И. Ленин мынчаар бижип турган: «Азы өлүр бе, азы дүргени-биле болгаш үндезини-биле оон бедик бүдүрүлге аргазынче шилчиир дээш бодунуң салымын эң-не революстуг аңгыга тутсуп бээр бе—деп бо ийиниң кайызын кижи төрелгетен шилип алырыл дээр хире—шак ындыг кызыгаар чок кризисти дайын тургузуп, чоннуң материалдыг болгаш моральдыг күштерин шак ынчаар дыңзыктырып, амгы ниитилел организациязынга шак ындыг согуушкуннарны берген». Ындыг болбайн канчаар: Россияга 1917 чыл эгезинде 15 млн. ажыг кижи мобилизаска хаара туттургаш, ажыл кылыр эр кижилерниң барык чартыы чораан, хөмүр даш казыышкыны барык чартык кезии кызырылган, ооң ужурундан шой, каң ээлдирер бүдүрүлгелерниң үштүң бири, транспорттуң база ол хирези ажылдавайн турган. 1916 чылда 50 млн. пуд арай четпес тараа белеткээн болза, 1917 чылда чүгле 27 млн. пудту белеткээн. Чер бүрүге, ылаңгыя хөй пролетариаттыг хоорайларга аштың айыылы шуут диргелген. Ынчаардагы байдалды большевиктер партиязының ТК-зының Россия бюрозунуң бир үгүүлгезинде мынчаар бижээн:

«Чурттаар арга чок болган. Чиир чүве чок. Кеттинер чүве кайда боор. Одаар чүве чок. Дайында хан, бертик-бежел, өлүм... Кара-бажыңга кирбезе—огк, огкка таварышпаза—аарыг, аарываза—аштап өлүр. Хлеб негээрге—коргулчун-биле харылаар. Ыыт чок туруп болбас!

...Ол дээрге утка чок, кемниг, чүдек-баак кортук чорук-тур! Шупту демиселче! Шупту кудумчуже! Боттарывыс, уруг-дарыывыс, акы-дуңмаларывыс дээш!»

Февральдың чээрби үезинде найысылалга байдал онза чидигленип, пролетариат ажыл соксадыышкыннарынче удаа-дараа он-он муңу-биле үнгүлеп турган, а 23-те 100 муң, 24—25 хүннеринде 200 муң, 26-да 300 муң ажыг кижи забастовкага үнүп, байдал шуут боо-чепсектиг тура халыышкынче шилчип, Петроградтың шериг гарнизонунуң солдаттары массалыы-биле ажылчыннарның талазынче шилчип эгелээн. Даартазында, чүнү-даа башкарар харык чок апарган, иштинден ирээн хаан чазак дүшкен. Петроградка ажылчыннар болгаш солдаттарның Соведи тургустунган, а ооң соңгузу хүнүнде (март ийиде) буржуазия бодунуң Түр чазаан база тургузуп алган. Ийи эрге-чагырга тургустунган.

Чурттуң иштики байдалы бодаар аргажок нарын: Дайынны эгелээн хаан чазак дүшкен. ол хиреде дайын уламчылавышаан. Революцияны пролетариат болгаш солдат шинелдиг тараачыннар кылза-даа, эрге-чагырганы буржуазия-биле үлежип, ийи удурланышкак эрге-чагырга тургустунган. Революцияже большевиктер партиязы кыйгырып, большевикчи үзелге удурткан пролетариат хаан чазаан дүжүрзе-даа, ооң орнунга тургустунган Советтерде большевиктер эвес, а меньшевиктер биле эсерлер черглелиг биче-буржуаз партиялар тергиидээн. Ынчангаш революцияның өскүп үнген чылдагааннары шиитпирлеттинмейн хевээр арткан болгаш харын-даа байдал улам нарын болуп, оон соңгаарты өскерилгелерниң болуру негеттинип турган.

Байдал кайнаар өскерлир ужурлугул, кажан өскерлирил, чүү чүвени кым шиитпирлээр, кажан шиитпирлээр, өлүмнүг катастрофаже бар чыткан чурттуң тынын кым алырыл, кандыг орук-биле, кандыг күш-биле камгалап алырыл, бо бүгүнү шиитпирлээр күш кайдал?—айтырыг мындыг турган. А шиитпирлепки дег күштер үш янзы:

Бирээде—даштыкы империализм. Чок болза Россияның дайынга эвилелчи күрүнелери (Англия, Франция, АКШ) сулчээлер күжү-биле чуртту колония кылып алыр деп турар, чок болза удур дайылдажып турары герман империализм фронтуну чаза таварааш, чуртту ээлеп аптар деп турар. Ийиги күш—чурттуң буржуазиязы болгаш помещиктери Советтерни тарадыр сывыргаш, ийи эрге-чагырганы узуткап, Түр чазактың буржуаз диктатуразын тургузуп, дайынны уламчылавышаан, кедизинде барып чуртту база-ла улуг күрүнелерниң кожундузунче хуулдурар. Оларның күжениинге биче-буржуазчы чалча партиялар—эсерлер болгаш меньшевиктер дузалажыры илдең. Үшкү күш—эң-не революсчу аңгы—пролетариат болза тараачын аңгы биле кады, В. И. Ленинниң үстүнде бижээни ышкаш, чуртту «бедик бүдүрүлге аргазынче шилчидер дээш... салым-чолду холга ап» болур. Ынчалза-даа пролетариаттың организастыы, медерели ону дораан шиитпирлептер хире эвес турган. Харын ооң ужурунда пролетариат февраль революциязын кылган хирезинде эрге-чагырганы бүрүнү-биле холга аптар харык чогундан буржуазияга эгер-чагырганы берип турганы ол. Пролетариаттың организастыының сулазы, ооң ээлэн хөй кезии биче-буржуаз салдарга хөме алдырып, чүвениң ужурун угаап билбейн буржуазияга идегексээр хөөннерге алысканы чүден болганыл дээрге, ооң баштыны—большевиктерниң социал-демократтыг партиязының иштики байдалының база нарын турганында.

II. ПАРТИЯНЫҢ ИШТИКИ БАЙДАЛЫ

Февраль революциязының үезинде бистиң партияга 24 муң хире кежигүннер турган. Төп Комитет болза Даштыкы Бюро болгаш Орус Бюро деп ийи бюродан тургустунган турган. Даштыкы Бюрога турган В. И. Ленин болгаш партияның өске-даа ажылдакчылары революция сөөлүнде, чүгле ай ашкан соонда, чурттунга ээп келген. Орус Бюрога турган ТК кежигүннери барык чартык ай соонда чер-черде шөлүглелерден ээп келгилеп турган. Ынчангаш революция тиилеп турда, найысылалга болгаш улуг хоорайларга турган эсерлер болгаш меньшевиктер баштыңчылары Советтерни холга алгылаан турган.

Революция өскүүрү билек, В. И. Ленин боду дораан чанарын оралдашпышаан, янзы-бүрү аргаларны ажыглап тургаш, Россияда арткан ТК Бюрозунче беш удаа чагаа бижип, айтышкыннарны чорудуп турган. Ынчалза-даа ол чагааларның чүгле ийизи чартык ай эрткен соонда «Правдага» кызырылдаларлыг парлаттынган, а арткан Ильич ээп келген соонда, харын-даа чүгле 1924 чылда парлаттынган. Ынчангаш революцияның баштайгы хүннеринде ээлчеглиг соңгаарлатпас айтырыгларны дораан шын шиитпирлептер пар-

---

РАЙКОМ ПЛЕНУМУНДАН

Коммунистерниң кичээнгейинге турза чогуур айтырыг

Ёзулуг хамаатыларны, коммунистиг ниитилелдиң төлептиг кижилерин өөредип кижизидеринге бодунуң билиин болгаш амыр-дыжын харамнанмас, бичии чаштарга ынак, оларны хүндүлээр кижилер улустуң ёзулуг башкылары болуп шыдаар. Хайыракан сес чыл школазында ийи бирги класстарда 60 өөреникчи өөренип турар. Чоокта болган хыналда ажылын олардан 40 кижи чүгле «4» болгаш «5» демдектерге күүсеткен. Ол класстарның башкылары Г. Ховалыг биле Г. Моңгуштуң эки ажылдап турарын ол көргүскен. Ындыгларның санынга С. Паву, Х. Долума, О. Бичел (Чадаана № 1 школазы), Карелина (№ 2 школа), К. Сунчукова (Теве-Хая) Х. Дагба (Хорум-Даг), М. Панина (Суг-Аксы), А. Моңгуш (Шеми) болгаш оон-даа өскелерни киириштирип болур. Районда эге класстар башкыларындан 19 кижи боттарының клазынга, тус-тус эртемнер башкыларындан 56 кижи башкылап турар эртемнеринге 100 хуулуг өөредилгени чедип алган. Эки ажылдыг башкыларның чыл келген тудум-на өзүп турары база Хөндергей, Баян-Тала, Хөр-Тайга, Бажың-Алаак болгаш Чадаана хоорайының № 1 школазы ышкаш өөредилге-кижизидилгелиг ажылды бедик деңнелге тургускан школаларның бары сагышка өөрүнчүг.

Ындыг-даа болза чамдык школаларда өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың куду деңнелдиг болуп турары черле хомуданчыг. Үшкү улдуңнуң түңнели-биле алырга, Ийме, Бора-Тайга, Ак-Даш, Суг-Аксы, Кызыл-Тайга школалары өөредилге талазы-биле куду түңнелдерлиг болгулаан. Чыраа-Бажының, Чыргакының школалары олардан база-ла дээредевес. Класстар аайы-биле дыка куду түңнелди «Суг-Хөл» совхозтуң школалары берген. Суг-Аксында башкы Моңгуштуң удуртуп турар клазының өөредилгези 63-ле хуу, Бора-Тайгада К. Биче-оол, О. Байлак оларның класстары 65-ле хуу өөредилгелиг болган. Суг-Аксы школазында башкы Аксенованың удуртуп турары сески клазының 23 өөреникчилеринден 8 кижи багай демдектиг. Оон дуржук школа удуртуп турар чамдык эштерниң безин ажылының түңнели чөгенчиг. Алдан-Маадыр, Бора-Тайга школаларының өөредилге эргелекчилери эштер С. Аржак, О. Дудак оларның башкылап турар эртемнеринге өөреникчилерниң 21—30 хуузу чүнү-даа билип албайн турар. Өөредилге чылының үшкү улдуңунга эш Аржак 23-ле кичээлге олурушкан, а эш Дудак каш кичээлге олурушканын безин билбес. Улус өөредилге килдизи ол ийи чөгенчиг өөредилге эргелекчилерин келир чылдың башкылар четчелзэшкининде хевээр артырып кааны элдеп. Боттары башкылай албас, кады ажылдап турар өөрүнүң ажылын контрольдавас, оларга дуза чедирбес кижилерни туткан херээ бар бе деп чөптүг айтырыг тургустунуп турар.

Школалар директорларының, школаларда хөй-ниити организацияларының, ылаңгыя партия, комсомол организацияларының, районнуң улус өөредилге килдизиниң талазындан тус-тус башкыларның ажылын доктаамал контрольдавайн, үе-шак эрттирерин бодаар, ажылга харысалга чок кижилерни чогуур үезинде чайлатпайн келгенинин түңнелинде, дыка хөй класстарның өөредилгези куду шынарлыг болуп турары бо.

Хайыракан сес чыл, Чадаана № 1, Хөр-Тайга, Хорум-Даг школаларының директорлары, өөредилге эргелекчилери боттарының албан хүлээлгезин багай эвес күүседип, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның бедик деңнели дээш доктаамал демисежип турар. Ол черле эки. А райОНО-нуң сорулгазы болза инспектор хыналдаларының түңнелдеринге даянып алгаш, эки ажылдыг школаларның, школа удуртукчуларының болгаш башкыларның дуржулгазын бүгү школаларга нептередири болур.

Кызыл-Тайга сес чыл школазының сески клазынга март айда орус дылдың хыналда ажылын шупту өөреникчилер программаның негелдезинге дүүштүр бижип шыдаваан, а дөрткү класстың чүгле чаңгыс өөреникчизи «3»-ке бижээн. Ол школаның директору эш Доктугу, өөредилге эргелекчизи эш Оскал-оол оларның талазындан башкыларның ажылын кошкак контрольдап турганының, чамдык орус дыл болгаш сан башкыларының боттарының чөгенчиг байдалын ол эртемнерниң «бергезиниң» дугайында «тоожу»-биле кожегелеп турар чоруу-биле тайбың эптежип келгенинин түңнели ындыг болуп илерээн. Боттарының башкылап чоруур эртемин башкылаарынга, өөреникчилерге билиг бээринге мергеживээн, ооң уламы-биле өөреникчилер хилинчектээр, оларның ол эртемге чүткүлүн сыгар, хөй багай демдек салыр башкылар-биле райОНО шыңгыы демисел чорутпайн турар. Эрткен чылын Чадаананың № 3 школазының математика башкызы эш Глушкова 16 өөреникчини күскү шылгалдага артырган. А чайын ол башкы өске черже чорууйн дээрге, райОНО ону анаа-ла салып чорудупкан, өөреникчилер ол-ла клазынга катап олурар ужурга таварышкан.

Чамдык школаларда өөреникчилерге хол дээй бээр (эттептер) башкылар бар. Ындыг башкылар мораль талазы-биле эргезин оскунган кижилер-дир. А олар ам-даа башкы болуп артпышаан. РайОНО оларга хамаарыштыр чогум кандыг саналдыгыл? Бажың-Алаак школазында башкы М. Анай-оол чедиги класстың бир өөреникчизиниң караан көгертишаан каан. Ындыг янзылыг херек Шеми школазынга турган. Сат Дүкей-оол бир өөреникчиниң бажынче демир-үжүк киир шанчыпкан. Мындыг дерзии чорук-биле ук коллективтер чүге эптежип турарыл?

Өөредилге программазын хажык чокка күүседири башкының бир кол сорулгазы. Өөредилге программазын, ооң шак хуваалдазын чүгле улус өөредилгезиниң үстүкү органнары өскертир эргелиг болгай. Ындыг турбуже Хайыракан сес чыл школазының төөгү башкызы эш М. Обус «Кыдат» деп теманы шуут оюп каапкаш, программада чок «Япония» деп теманы немей киирген. Ол-ла школаның дөрткү клазы 30 шак озалдаан. Сески класска программа ёзугаар Грибоедовтуң дугайын 9 шак өөренир тургаш, чүгле 5 шак иштинде эрткен, Пушкинниң дугайын 24 шак өөренир турган болза, 11-ле шак өөренген. Хайыракан школазында ышкаш фактылар Чадаананың № 2, Чыргакы, Бажың-Алаак, Чыраа-Бажы школаларда бар.

Комсомол райкому өөреникчилер ортузунга ажылды багай удуртуп турар. Үшкү улдуңда 538 пионерлер, 56 комсомолчулар багай өөренген. Ол болза бүгү школаларда багайлыг өөреникчилерниң 71 хуузу болган.

Методтуг каттыжылгалар, секциялар башкыларның методиктиг мергежилин бедидеринге улуг рольдуг болур дээрзи черле билдингир. Ындыг-даа болза оларның ажылының доктаамал, дээштиг эвези, сезоннуг характерлиг хомуданчыг. Чамдык школаларда уроктарга олуржуруунуң графиги астынган. Бо талазы-биле Хорум-Даг школазында байдал черле эки. Чыраа-Бажы школазында башкылар Калдар-оол Түң, Куулар Эзир-оол өске башкыларның чаңгыс-даа кичээлинге олурушпаан.

Партия, комсомол, профэвилел организациялары болгаш дирекция черлери башкыларның, өөреникчилерниң культурлуг дыштанылгазының дугайында сагыш салыр үези келген. Башкылар ортузунда политмассалыг, идей-кижизидилгелиг ажылдың четпезиниң уламындан чамдык школаларның башкылары (ылаңгыя Ак-Даштың, Алдан-Маадырның) дыштаныр хүннерде, байырлал хүннеринде өөреникчилер-биле ажылдаарының орнунга, массалыг арагалаашкыннар кылырынче хандып турар. Чамдык школаларда өөреникчи кижи безин арагалаптар бужар чоруктуң фактылары бар.

Чамдык кожээ Советтерниң болгаш башкылар коллективтериниң хайгааралының кошкааның түңнелинде, ийи-чаңгыс ада-иелер өөренир ужурлуг уругларын школаже чорутпайн турар. Чижээ, Ленин аттыг колхозтуң хойжузу Сат Сапык-оол 1954 чылда төрүттүнген школачы оглун өөретпейн барган. Ол-ла колхозтуң малчыны Кундектиң 1952 чылда төрүттүнген оглу өөренмейн турар. «Суг-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында Моңгуш Борбак-оол 13 харлыг уруу—Лиданы школаже чорутпаан. Бүгү ниитиниң өөредилгезиниң хоойлузун үреп турар ада-иелерни хоойлу ёзугаар бир янзы көөр ужурлуг.

Интернат дээрге өөреникчилерниң ийи дугаар бажыңы болур. Интернатта чурттап турар өөреникчилерниң өөредилгези, сагылга-чуруму ында кижизидилге ажылын канчаар организастаазындан бүрүнү-биле хамааржыр. Хөндергей, Хорум-Даг школаларында ышкаш эки ажылдыг интернаттар районда бар. Шынында интернатта чурттап, күрүнениң долу хандырылгазында турар өөреникчилерниң багай өөренир барымдаазы чок. Ындыг-даа болза интернат уруглары-биле кижизидилге ажылын багай организастап турарының уламындан багай өөренип турарларның саны эвээш эвес. Ийме школазының интернадының иштики байдалы арыг-силиг болзажок, ында чурттап турар өөреникчилерден 133 кижи багайлыг болган. Ол ышкаш Бора-Тайга школазының интернадындан 22, Суг-Аксының—19, Чыргакының—9, Чадаананың № 1 школазының интернадындан 13 өөреникчи багайлыг болган.

Интернаттарда чурттап турар өөреникчилерниң культурлуг кижизидилгези ам-даа кошкак, оларның диш чуур щёткалары, пастазы болгаш идик аштаар щётказы чок. Кежээ удуурда буттарын чуп ап турар кылдыр өөреникчилер чаңчыкпаан. Чамдык интернаттарның, столоваяларның эт-херексели чедишпес. Ооң-биле чергелештир оолдар, кыстарның бот-боттарын хүндүлежир чоруунче, культурлуг найыралын хевирлээринче онза кичээнгейни салыр талазы-биле чамдык интернаттарда, ылаңгыя Бора-Тайга интернадында кижизидилге ажылы дыка багай. Районнуң улус өөредилге килдизи болгаш школалар директорлары интернатка ажылдаар кадрларны хынамчалыг шилип албайн турарындан, интернат эргелекчилери, кижизидикчилер удаа-дараа солчур чоруктар бар.

Өөреникчилерниң чайгы дыштанылгазын организастаарында улуг четпестер бар. Чөөн-Хемчик районда чаңгыс-даа тускай туттунган пионер лагери чок болуп турары черле элдептиг. Колхозтарның болгаш совхозтарның күжүн кадып тургаш, чечек-чиместиг, арга-арыглыг, арыг агаарлыг черлерге пионер лагерьлерин тудуп, дерип алыры чугула.

* * *

Ниити билигниң ортумак школаларының ажылын улам экижидер хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы үнген соонда СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкому чамдык ажылдарны кылган. Бажың-Алаак сес чыл школазының өөредилге-кижизидилгелиг ажылының дугайын райкомнуң бюрозунга чугаалашкан. Школаларның ниити ажылын экижидер сорулга-биле тускай хемчеглерни ажылдап кылган болгаш Шеми сес чыл школазында партбөлүктүң ажылының дуржулгазын нептереткен. Чадаананың № 1 школазында партия организациязының хөй-ниити организацияларын удуртуп турарын бюрога дыңнаан.

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң ээлчеглиг пленумунга школаларда өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны экижидер талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгазының дугайында СЭКП райкомунуң секретары эш А. Салчактың илеткелин дыңнап чугаалашканындан алдынган фактылар ындыг-дыр.

Санал-онаа берген эштер школаларда өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны экижидеринин бир чугула кезээ өөреникчилер-биле класстан дашкаар ажылдарны уругларга солун кылдыр эртирери болур дээрзин онзалап демдеглээннер. Ол ышкаш бүдүрүлге болгаш ажыл-агый черлериниң база хөй-ниити организацияларының, ада-ие комитеттериниң школа-биле сырый харылзаалыг болуруунуң эргежок чугулазын айыткааннар.

Школаларга өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны экижидер хемчеглерни айыткан доктаалды пленум хүлээп алган.

С. ПАВУ.

ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛДИҢ ДЕМДЭЭ

ДЕМДЕГЛЕЛ БЛОКНОДУНДАН

Юбилейлиг бо чылда делегей херээженнерниң хүнү — Марттың 8-зин байырлап эрттирери-биле база «Херээженнерниң социалистиг ниитилелге ролюнуң дугайында» айтырыгны чугаалажыр чыышка киржири-биле совет херээженнер Комитединиң чалаанын ёзугаар беш диптерниң херээженнериниң төлээлери Москвага чыглып келген.

Чехословакия, МАР, Болгария, ГДР, ГФР, Румыния, Мурнуу Вьетнам, Канада, АКШ, Австралия, Англия, Швеция, Куба, Япония болгаш өске-даа —ниитизи-биле сезен беш чурт ол чыышка төлээлер чорутткан. Төлээлерниң аразында делегейниң ажылчын шимчээшкининиң сураглыг удуртукчулары, хоочун коммунистер бар. Чижээ, Демократтыг херээженнерниң делегей федерациязының Президентизи Эжени Коттон, Испанияның Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Долорес Ибаррури аңаа келгилээн. ССРЭ-ден аңаа 50 кижи киришкен.

Март 8-зиниң байырлыг хуралынга Мурнуу Вьетнамның төлээлериниң удуртукчузу Нгуен Нгок Дунг чүве чугаалаан. Вьетнамга материал болгаш сагыш-сеткил талазы-биле улуг деткимче болгаш дузаламчы көргүзүп турары дээш Совет чазакка, Совет херээженнер комитединге байыр чедирбишаан, ол мынча дээн.

— Бистер Вьетнам ие-херээженнер тайбыңны күзеп, ажы-төлүвүстү катты-хөглүг, өөрүшкүлүг, аас-кежиктиг, чонунга үнелиг кижилер кылдыр кижизидип өстүрерин күзеп турар-бис. Бистер, вьетнам иелер, Төрээн чуртувусту камгалаарынче чүгле ашактарывысты болгаш оолдарывысты үдеп турар эвес, харын боттарывыс уругларывыс-биле боону туткаш, оттуг демиселде чоруп турар бис. Бистер азарганчыг-даа чүвени шупту деңге үлежип аар, чаңгыс кижи дег эп-сеткилде каттышкан бис. Кырганнар болгаш херээженнер колонназы-биле чоруп олурган таңкыларны доктаадып, бомбалар чүктээн самолёттарны агаарже көдүрүлдүрбейн баарлар. Кандыг бергелерге таваржып, канчаар демисежип турарывысты силер билир силер. Вьетнамның херээженнери бүгү бергелерни эртип, Төрээн чуртувус, хамаарышпас эрге-шөлээвис дээш, Америк халдакчыларга удур туюлунга чедир демисежир бис.

Залга үргүлчүлелдиг болгаш күштүг адыш часкаашкыннары болган. Ол болза делегейниң демшилгелиг кижилери кезээде вьетнам улустуң талазында дээрзиниң база бир көргүзүү болган.

Марттың тостан он бирге чедир Найырал бажыңынга «Херээженнерниң социалистиг ниитилелге ролюнуң дугайында» айтырыгга делегей херээженнериниң чыыжы болуп эрткен. Аңаа Совет херээженнер комитединиң даргазы Нина Васильевна Попова илеткел кылган. Хаанныг Россия үезинде херээженнерниң аар-берге амыдыралын ол сактып чугаалааш, бежен чыл дургузунда Коммунистиг партия, Совет чазак херээженнер дугайында улуг сагыш салып келгенин онзалап айыткааш, дараазында дөрт кол айтырыгга доктааган: ниитиниң күш-ажылынга херээженнерниң киржилгези, херээженнерниң полит-кижизидилгелиг ажылга киржилгези, херээженнерниң бажың ажылынга хөй шак чарыгдаарын эвээжедири болгаш ниитиниң амыдырал-хандырылга черлерин калбартырының дугайы, өзүп олурар аныяк салгакчыларның ортузунга кижизидилге ажылы.

— Ясли-садтарның четкизин ам-даа көвүдедир, ооң ажылын экижидер. Хоорайларда чаа тудуп турар районнарга херээженнерге таарымчалыг байдалды тургузар. Амыдырал-хандырылга комбинаттарын тургузар, оларга баш таарыыр, хепти чуур, арыглаар, даараар болгаш өске-даа черлерни ажыдар. Ооң-биле кады херээженнерниң өөредилгезин калбартыр хемчеглерни алыр — деп, илеткелчи чугаалаан.

Илеткелди чыыштың бүгү киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнаан болгаш ол дугайында 65 кижи санал-онаа берип, дуржулга солушкан.

Болгар төлээлерниң удуртукчузу сөс алган:

— Болгарияның херээженнери чүгле 1947 чылда эр кижилер-биле дөмей дең эргени ап, соңгуур болгаш соңгуттурар эргелиг болган. Бо кыска үеде таныттынмас кылдыр сайзыраан бис. Амгы үеде клуб бүрүзүнде культураның университеттерин тургускан бис. Ында хөй санныг ие-херээженнер барып турар. Херээжен кижи дөрт ай саттыг болза ону ажылдан кым-даа үндүрер эрге чок, а божуур үезинде дөрт ай шөлээлиг болур. Хөй-ниитичи болгаш политиктиг амыдыралга херээженнерниң киржилгези онза калбарган.

ГДР-ниң төлээзи совет херээженнерге, Совет Эвилелиниң бүгү чонунга герман улусту фашизмниң кинчизинден хостааны дээш өөрүп четтиргенин илереткеш,— Совет Эвилелиниң чону-биле найыралывыс эң-не үнелиг—деп чугаалаан. ГДР-де херээженнерниң 70 хуузу ажылдап, өөренип турар, үш херээженнерниң бирээзи-ле тускай ортумак эртемниг, беш херээженнерниң бирээзи-ле дээди эртемниг. Сөөлгү үеде херээженнерниң техника талазы-биле белеткели өскен. Эрткен чылын үш муң кижи электри-биле инек саарын өөренип алган. ГДР-ниң төлээзи бодунуң чугаазын дараазында сөстер-биле доскан:

— Мээң Төрээн чуртум ам кажан-даа делегей дайынының эгелээр чери болбас деп, делегей херээженнериниң бо чыыжынга бүзүредип тур мен.

Дараазында Барыын Германияның төлээзи мынча дээн:

— Совет чоннуң чедиишкиннери-биле таныжары кончуг-ла солун-дур, кайгамчыктыг-дыр. Бистер айыылдыг дайын болу бээринден сестип турар бис. Бисте иелерниң сеткил-сагыжы кезээде дыш эвес болуп турар. Бо хүннерде Барыын Германияда 20 муң хире кижи ажыл чок, бүгү тускай эртемниглерниң чүгле 6 хуузу херээженнер, а бүгү херээженнерниң 90 хуузу эң-не куду төлевирлиг кара ажылда турар. Херээженнерниң күш-ажылын төлээри эр кижилерден ыракта эвээш болуп турар, кылып турар ажылы дөмей-даа болза, херээженнерниң эрге-шөлээзиниң дугайында сөс хоозун болуп турар. Херээженнерниң эр кижилер-биле дөмей эргези дээш, тайбың дээш демисежип турар бис.

Таджикистанның төлээзи Зарипова Низорама чүве чугаалааш, Таджикистанга Октябрь революциязының мурнуңда 200 кижиниң иштинден чүгле чаңгыс бижик билир кижи турганын, херээжен кижи кандыг-даа өөредилге черинге өөренмейн чораанын чугаалааш, ам республикада 7 дээди өөредилге черлери, 2500 школалар барын, оларда херээженнерден сес муң кижи башкылап турарын улуг чоргаарал-биле демдеглээн.

Африканың херээженнер конференциязының чиңгине секретары Жана мынча дээн:

— Кажан совет пионерлер ортузунга ужуражылга болуп турда, уругларны көрүп, дыңнап олургаш, Африканың аш-чуттан, аарыг-ажыктан түреп, дарлалдан, кижизиг эвес чоруктан човалаңга таваржып турар уругларының салым-чолунуң дугайын бодап олурдум. Африканың арны ам чаартынып орар. Чон боттарының хамаарышпас чоруу, дең эргези дээш, келир үези дээш демисежип турар. Ам чүнү кылырын, канчаар демисежирин билир апарган бис, күжүвүс-даа четчир—деп чугаалааш, караан шийип алган кижи арнын (ыяш-биле кылган) белекке бергеш,—Африканың херээженнери бөгүн караа шимдинчек, а даарта ажыдыптарлар—дээн.

Москва областың «Коммунарка» совхозунуң директору Александра Монахованың саналын аалчылар онза сонуургаан:

— Бистиң совхозувус 1962 чылда 5 муң акша түңнүг орулгалыг болган, 1966 чылда — 935 муң четкен. 1967 чылда бир миллион ажырарын планнап турар бис. Совхоз ажылчыннарының шалыңы 1961 чылда ортумаа-биле 70 рубль турган, а 1965 чылда — 113, 1966 чылда 153 рубль четкен. Совхоз бүдүрүлгезинге херээженнерниң үлүг-хуузу улуг. Бистиң улуг агрономувус, зоотехниквис херээжен. Херээжен ажылчылар кайгамчык улуг хүндүткелде. Чижээ, Петрухина — 36 чыл дургузунда мурнакчыларның одуруунга санадып келген. Ол дайын соонда 3 уруглары-биле арткан, ашаа дайынга өлүрткен. Ам ооң уруглары үжелээ тускай дээди эртемниг ажылдап турар. Петрухинаны эрткен чылын пенсияже үдептеривиске, удаванда дедир кээп ажылдай берген. Совхоз боду дыштанылга бажыңныг. Эрткен чылын аңаа 180 кижи дыштанган, а 25 кижи даштыкы чурттарже аян-чорук кылып чораан. Ийи пионер лагерлиг бис, бирээзи Кара-Далай эриинде. Ясли-сад четчир. 30 муң номнуг библиотека, 70 оруннуг эмнелге бажыңы, баш таарыыр, хеп чуур болгаш аштаар черлер, столовая бар. Хөй-хөй херээженнер янзы-бүрү өөредилге черлеринде өөренип турар. Ажылчыннар радиону дыңнап, телевизорну көрүп турар.

Мурнуу Вьетнамның төлээзи бо чыышка база санал бергеш, Вьетнамның чонунуң америк агрессорларга удур демиселин, америк солдаттарның кижи көөр аргажок каржы-дерзии чоруктарын болгаш үүлгедиин көргүскен кино-чурукту чыыштың киржикчилеринге көргүскен.

Совет кижилерниң 50 чыл дургузунда чедип алган улуг чедиишкиннерин, Октябрь революциязының делегейге чаагай салдарын үнелээн сөстер бүгү-ле санал берген ораторларның чугаазындан дыңналып турган.

Делегейниң бүгү чонунуң хостаалгазы, аас-кежии, чаа салгалдың чырыткылыг келир үези дээш эп-сеткил каттыжыышкынының үннери бо чыышка улам чидии-биле дыңналып турган. Америк халдакчыларның Вьетнам чонга удур бужар-баак үүлгедиглеринге удурланган килеңнээшкинин делегей херээженнериниң бо чыыжының бүгү киржикчилери илереткен. Чыыштың киржикчилери тускай медеглел хүлээп алган.

Ш. ШЫЫРАП,
чыыштың киржикчизи.

Малчынның ыры

Эзеңгимге хере тепкеш,
Эктим бедик хараныр мен.
Элбек сүттү дужаап тургаш,
Эргээм базып санаптар мен.

Оо-дыңгыл, дыңгылдай.

Узун тынны чыыра туткаш,
Сыным чазап, омакшыыр мен.

Узун дүктү дужаап тургаш,
Салаам базып санаптар мен.

Оо-дыңгыл, дыңгылдай.

Хүреңдейни челзип оргаш,
Орук ылгап көрбес-ле мен.
Хүлээлгемни бодап алгаш,
Олут, чыдын билбес-ле мен.

Оо-дыңгыл, дыңгылдай.

А. ДАРЖАА.

БОЛЬШЕВИКТЕР ПАРТИЯЗЫНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ РЕВОЛЮЦИЯЖЕ ЛЕНИНЧИ ЧИГЕЛЭЭШКИНИ

тияның алдарлыг, дуржулгалыг, дадыкан күштери ол хүннерде Петроградка турбаан. Чүвениң ужурун революцияның соонда он хонуп чорда чыглып келгилээн ТК-ның орус Бюрозу болгаш Петроград Комитединиң кежигүннери П. А. Залуцкий, В. М. Молотов, А. Г. Шляпников, М. И. Калинин, М. С. Ольминский, М. И. Ульянова, А. И. Ульянова-Елизарова болгаш өскелер-даа база шала сөөлзүреди—март 12-де шөлүлгеден четкилеп келген М. К. Муранов болгаш И. В. Сталин олар база нарын байдалдың ужурун тыппайн, харын 1905 чылдагы революцияның лозуннарын бодап ажылдаар хөөннүг тургулаан. Кол айтырыглар болур—эрге-чагырга, дайын, өске партияларга хамааржылга дээн чергелиг айтырыгларга чайгылчак, чартыкталчак, дадагалзак шиитпирлерни хүлээп ап турган.

Революцияның кол айтырыы болур эрге-чагырга дугайында айтырыгга хамаарыштыр Петроград Комитеди баштай март 3-те Түр чазакты деткиир деп окта болбаан резолюция хүлээп алган турган, а март 4-те ТК-ның Бюрозу хүлээп алган резолюциязынга «Түр чазак болза контрреволюстуг.., ону пролетариат биле тараачын чоннуң диктатуразы болур Түр революстуг чазак-биле солуур» деп шын айыткан.. Ынчалза-даа ооң соон дарый, март 22-де резолюциязынга «буржуаз Түр чазакты Советтиң талазындан контрольдаар херек—деп чартыкталчак резолюция база үнүп келген турган. Чамдык черлерде партия организациялары (чижээ, Уралдың организациязы) чазак тургузар үндезилекчи хурал чыыр деп-даа турган.

Дайын дугайында айтырыг онза чидиг турган. Ындыг болбас арга чок, чүге дээрге Россия дайылдашпышаан турган. Большевиктер партиязы дайынны эжелекчи, империалистиг дайын деп санавышаан, ону кандыг-даа чурт-девискээр эжелели чокка, демократтыг тайбың-биле доозар деп негеп турган. Ынчалза-даа дайын айтырыын В. И. Ленинниң шиитпирлеп турганы ышкаш, эрге-чагырга-биле холбаштыр көөр шиитпир ол үедеги партия документилеринге база турбаан. Оон туржук, харын-даа контрреволюстуг Түр чазакка базымышкын кылып турган, дайынны соксадыр дээр хөөннерлиг документилер болгаш чүүлдер «Правдага» үнгүлеп турган.

Өске партияларга хамаарыжылга дугайын март сөөлзүреди болган советтер хуралынга киржип турган большевиктер тускай чугаалашкан. Аңаа И. В. Сталин илеткел кылган болгаш база-ла мөөреңгей резолюцияны хүлээп алган, чүл дизе өске партиялар-биле (колдуунда-ла меньшевиктер дугайында чугаа боор турган) кады кылыр хуралга баар, хуралды чүгле информастыг хурал кылдыр санаар деп шиитпирлээв.

Революция үезиниң кол айтырыгларының талазы-биле тодаргай чиңгине шугум билдингелек турда, өске тактиктиг айтырыглар чандыр-соора шиитпирлеттинип турганы хааа эвес тургулаан. Партияның баштыңы, революцияның улуг стратеги В. И. Ленинниң Россияда чогу онза чидиг билдинип турган. Моон-биле холбаштыр мындыг чүвени база демдеглээри чугула. Сталинга чүдүлге үезинде кылдынган төөгү ажылдарында үстүнде айыткан түр үениң дугайын тайылбырлаарда хамык чүве тодаргай турган кылдыр, В. И. Ленин чүгле «белен черге» чедип келген, ол белеткелди шуптузун Сталин удуртуп турган кылдыр шын эвес тайылбырлаар турган. А ийи-чаңгыс кижиге чүдүүр чорукту партия илередип, ооң уржуун узуткаан соонда, чамдык төөгүчүлер ам эмин эртир, ол үедеги хамык-ла будулгаазынныг, частырыглыг чүүлдерни чүгле И. В. Сталинче чууй каар дээр шын эвес хөөннер база тургулаан. Херек кырында И. В. Сталин партияга ынчаарда партияның өске ажылдакчылары-биле бир дөмей байдалдыг турган. Партияга чаңгыс баштыңчы—В. И. Ленин турган, ол онза үениң айтырыгларын шын шиитпирлээринге чүгле В. И. Ленинниң шылгараңгай угааны, ооң төөгүнү хандыр билири, ооң байлак политиктиг дуржулгазы шыдажыр турган-дыр.

III. «БО РЕВОЛЮЦИЯГА ПРОЛЕТАРИАТТЫҢ СОРУЛГАЛАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА»

1917 чылдың апрельдиң үште (чаа сан-биле апрель 16-да) партияның, чурттуң, революцияның төөгүзүнде шылгараңгай болуушкун болган—ол хүннүң кежээзинде В. И. Ленин он чеди чыл эмиграцияга (даштыкыга) чорааның соонда ынчаардагы найысылал — Петроградка кезек өөрү-биле кады чанып келген.

Партия, ажылчын аңгы, революсчу масса бодунуң баштыңчызын ханы ынакшыл, бедик бүзүрел болгаш улуг өөрүшкү-биле уткуп алган. Ильич ону уткуп турган муң-муң массаның мурнунга байыр чедирген чугаазын «Социалистиг революция делгерезин!» деп өтүр билген төөгүлүг сөстер-биле дооскан. Ол дораав В. И. Ленин дүне када партияның Петроград комитединиң болгаш ТК-ның Бюрозунуң ажылдакчыларынга ээлчеглиг сорулгалар дугайын чугаалап берген. Ленин дүне ТК-ның турган бажыңының чанынга чыглып кээп турган чонга балкондан үнүп келгеш, каш удаа чүве чугаалап турган. Эртенинде Советтерниң март сөөлзүреди чыылган хуралынга келген большевиктерниң тускай хуралы болган. Ол орта «Бо революцияга пролетариаттың сорулгаларының дугайында» илеткел кылган. Ол илеткелдиң допчу демдеглелдери төөгүде Апрель тезистери деп ат-биле алдаржаан.

Тезистер (Чогаалдарның долу чыындазының 31-ги томнуң 113—118 арыннарында) он чүүлден тургустунган онза күштүг, революстуг марксизмниң дээди үлегери болур партияның болгаш пролетариаттың революцияны уламчыладырының сорулгаларын тодараткан документ-тир. Тезистерде В. И. Ленинниң сөөлгү үеде эртем талазы-биле шинчилеп ажыткан улуг ажылын допчулап бижээн.

Бир дугаарында В. И. Ленин дайын дугайында айтырыгны тодараткан. Ажылчын аңгы эжелекчи дайынны соксадырда, чүгле эрге-чагырганы ончалап алгаш, ам ёзулуг тайбыңны тургузуп болур, капиталистиг чазак эрге-чагырганы холга тудуп турда ол дайын доозулбас. Ол бүгүнү «револючу камгалакчылар» массага тайылбырлаар.

Ийиде, В. И. Ленинниң бижээни: «Россияда амгы байдалдың онзазы чүдел дээрге,— пролетариаттың мерелиниң болгаш организастыының четпес болганының, хараазындан, буржуазияга эрге-чагырганы берипкен революцияның баштайгы чадазындан ооң ийиги чадазынче шилчиири болур, ол ийиги чада эрге-чагырганы пролетариаттың болгаш эң ядыы тараачыннарның холунга бээр».

Үште, Түр чазакка кандыг-даа деткимче көргүспес. Ооң аазаашкыннарының бүрүн мегезин илередир. Ол чазактан негелделер салып тургаш ооң империалистиг эвес апаарын чедип алыр деп хоозун бодалды база сойгалап илередир херек.

Дөрте, бистиң партиявыс Советтерде ам дээреде эвээш кезик боор турар болганда, массаларга кызымак, үргүлчүнүң, шудургу, практиктиг сорулгаларга таарышкан тайылбырны чорудар. Ынчап тургаш, бүгү эрге-чагырганы Советтерниң холунче шилчитпишаан, ук массаны бодунуң частырыындан чарып алыр. Ооң бетинде Түр чазакты дораан дүжүр сывырар дээр болза шын эвес, чүге дээрге массаның хөй нуруузу аңаа бүзүревишаан турар-дыр.

Беште, ажылчын аңгының тургузуп алыр чазаа болза, парламентарлыг республика эвес,—ол дээрге дедир базым-дыр,—а Советтер республиказы болур ужурлуг.

Алдыгы, чедиги, сески чүүлдерде В. И. Ленин бүгү черни помещиктерден хураагаш чоннуң, күрүнениң өнчүзү кылырын, банкыларны хуу өнчү эвес, күрүне өнчүзү, чаңгыс банк кылырын, ниитилел бүдүрүлгезин организастаарының дугайын айыткан.

Тоску чүүлде В. И. Ленин партийжи сорулгаларга доктааган: съездини чыыры, программаны чаартыры, ылаңгыя бирги программаның чамдык чүүлдерни күүсеттингенин барымдаалап эдер база партияның адын «социал демократтыг ажылчын» деп эвес, а коммунистиг партия деп эдер дугайын айыткан. Онгу чүүлде шовинистиг орукче кирип, буурап дүшкен ийиги интернационалдың орнунга чаа Коммунистиг интернационалды тургузар дугайын айыткан.

Бо допчу демдеглелдер партияны, ажылчын аңгыны, бүгү чуртту социалистиг революцияже чигелээн. Оларны удатпаанда большевиктерниң Бүгү-Россия конференциязынга чугаалашкаш, бүгү партия бодунун практиктиг ажылының программазы кылдыр хүлээп алган. В. И. Ленинниң өөредииниң ылап шынныын соонда болган болуушкуннар бүрүну-биле бадыткаан болгаш бистиң чуртувуска Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгелеринге чедирген.

С. СОНАМ,

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң Политчырыдыышкын бажыңының эргелекчизи.

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң хоочун хойжузу Куулар Байындыевич Ондар-оол он бир чылдың дургузунда төрээн колхозунга чеже хураган өстүрүп, чеже дүк кыргып бербээн дээрил! Бо чылын ооң коданында 338 төрүүр хой бар. Оларның 287-зи оолдаан болгаш 294 хураганны берген. Чоокта чаа ооң бир хою үш хураган төрээн.

Хойжу К. Ондар-оол Совет эрге-чагырганың юбилейлиг чылында 100 хойга онаажтыр 100 хураганны, хой бүрүзүнден 2,2 кг дүктү алырын хүлээнгеш, бодунуң колхозунуң хойжузу Моңгуш Балчырны социалистиг чарышка кыйгырган.

ЧУРУКТА: хойжу Ондар-оол үш ийистери-биле.

О. САНДЮНУҢ
фотозу.

Юбилейлиг чылдың часкы тарылгазынга

БИСТИҢ КУРЛАВЫРЫВЫС

Органиктиг чемишчидилгени бистиң районнуң байдалынга шуудубиле чугаалаарга, өдекти чазын бөлүк-бөлүк кылдыр оваалап каар, чүге дээрге өдек оваалаы берген чыткаш, изип, чоорту өртенгензиг болу бээр. Ынчангаш ол изиишкинге бок үнүш аймаа узуткаттынып калыр. Ооң соонда чайын ол өдекти ховуга чажар. Ындыг арга-биле белеткеп каан өдекти эрткен чылын, чарган кержэ ёзугаар, Таңды районнуң «Сельхозтехника» каттыжышкыны 20 муң тоннаны шөлге төп берген. Өдекти баштай самосвал-биле шөлге төккүлээш, ооң соонда МТЗ-5 дээр чиик агрегат-биле тарады дескилээр.

Маңаа бис биче ышкындырыг кылган бис, ол чүл дээрге эрткен чылын гектарга-ла 20—30 тонна өдек төгер турда, 50—60 тонна бөлү-берген, тодаргайлаарга, өдек саналга чокка төктүнген. Ниитизи-биле чугаалаарга, бисте органиктиг чемишчидилге ажыглаары четпес болуп турар. Чижээлээрге, бо чылын база-ла Таңдының «Сельхозтехниказы-биле» керээ чарып турар бис, ында чугаалап турарындан алырга, эрткен чыл-биле бир дөмей, өдекти шөлдерге 20 муң тоннадан ажыр төп берип шыдавас хире. Мынчап келирге, бис чыл бүрүзүнде-ле ортумаа-биле 500 гектар черге органиктиг чемишчидилге төгер апаар-дыр бис, ол бистиң тарылга шөлүвүстүң мырыңай-ла ынай кезээ-дир.

Минералдыг чемишчидилге талазы-биле байдал оон-даа дора. Чүл дээрге, ону садып ап турар бис, ынчалза-даа ону биске бээри кончуг эвээш. Ылаңгыя бо чылын

вүдедир. Амгы байдалывысты алырга, чайын андарган чер 3 муң гектар. Чазын 2600 гектарны удур андарар, оон өскезин күзүн андарган шөлдерге чорудар.

Дараазында кол хемчег — хөрзүннүң чайгы ажаалдазын эки чорудары. Ылаңгыя бок үнүштер-биле демиселди күштелдирер. Чижээлээрге, авиахимиктиг прополка чорудар. Ону бо чылын 3 муң гектар черге чорудар дээн бис. Эрткен чылын бо талазы-биле чоруткан ажылывыска четпестер бар болган, чүл дээрге авиахимиктиг прополка чоруткан соонда, улуг чаашкыннар болганы-биле ооң түңнели эки эвес болган, ынчалза-даа ону шуут чорутпааныңга бодаарга черле ажыктыг болган дээрзи чугаажок. Мону тараа баш тырттарының мурнуу чарыында, бүрүленип турар өйде чорудар.

Дараазында чугула хемчег — агротехниктиг эң-не таарымчалыг хуусаада тарааны чажып тарыыры, бистиң районнуң байдалынга, чижээлээрге, эрткен чылын чажыышкынны май 11-ден эгелээш, 18-те доосқан турган бис. Бо чылын база-ла агаар-бойдустуң байдалын көрүп тургаш, эң дээре хуусаада бедик шынарлыг кылдыр тарылганы чорудар. Ооң-биле кады шык базырыышкынын чогуур өйүнде ыяап-ла чорудары черле билдингир. Бистиң планнап турарывыс — тарылганы 7—8 ажыл хүнүнде чорудар.

Бедик дүжүттү алыр талазы-биле бистиң районнуң байдалынга эң кол негелделерниң бирээзи — үрезинде. Чүгле сорттуг үрезин-биле тарылга чорудар. Бо чылын «Саратовская-29» үрезин-биле тарылга чорудар бис. Ол үрезин бистиң районга эки таарыжыр. Чижээлээрге, эрткен чылын ол үрезин-биле тараан участоктарга, шөлдүң байдалынга хамаарыштыр, бир гектардан-на 18—22 центнер дүжүттү алган бис. 1966 чылдың тарылгазынга «Скала» база турган, ынчалза-даа Бии-Хем районнуң байдалынга ол «Саратовская-29-ка» четпес. Ынчангаш ону бо чылын шуут тарывас бис.

Бистиң колхозка үш чыл дургузунда дуржулга участогунга кызыл-тастың «Восток-1» деп сортун шенеп келген чүве, ооң дүжүт бээри «Саратовская-29-тан» артык болган. Бо чылын ону көвүдедир тарыыр дээрге ооң үрезини чок. Ынчангаш эвээш хемчээлдиг черге ол сортту тарааш, ортан үрезин белеткеп алыр кылдыр планнаттынган.

Бо хемчеглер болза агротехника талазы-биле кол чүүлдер олдур. Часкы тарылганы чедиишкинниг чорудар, күзүн эки дүжүттү алыр төлээде, хову ажылдакчыларының ортузунга организастыг ажылды база бедик деңнелге тургузары билдингир. Механизатор кадрлар бисте четчир болгаш чамдык черлерге ийи ээлчег-биле-даа ажылдадып болур, ону үениң негелдезин көрүп тургаш таарыштырар.

Көдээ ажыл-агыйы техниказының септелгези бүрүн доозулган, механизаторларның хуралын кылгаш, кымнарның каяа ажылдаарын, чажылганы каш хонук иштинде доозарын, ажылдың графигин чугаалажып көрген, механизаторлар бо бүгү чүүлдерни эки билир. Материалдаг болгаш моралдыг идиг бериишкининге холбашкан хемчеглер база ажылдап кылдынган.

Юбилейлиг чылдың часкы хову ажылдарын чедиишкинниг чоруттушаан, тараа культураларының бедик дүжүдүн алыр төлээде, механизаторларның, бригадаларның аразында социалистиг чарыш шагда калбарган болгаш ооң түңнелин чогуур өйүнде үндүрүп, ол түңнелге үндезилээш, ажылга холбашкан анализтерни кылып турар чорук ажылга улуг бурунгаар шимчээшкин болур дээрзин эки билип турар бис.

Эрткен чылдың дуржулгазындан алырга, часкы чер андарылгазынга четпестер биске хөй турган. Ол чүл дээрге чер андарылгазынга, тараа чажыышкынынга оргалар артырып каар, андарылганың кайы хире ханы болурун сагывас дээн чергелиг чүүлдер-дир. Бо чылын ол дугайында шыңгыы контрольду тургузары кердүнген. Бедик дүжүттү алыр талазы-биле бистиң курлавырларывыс мындыг-дыр.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюу болур бо төөгүлүг чылда ховуларга чаагай дүжүттү өстүрүп тургаш, Төрээн чурту телептиибиле өөртүр дээш бүгү күжүвүстү салып ажылдаарынга белен бис. Эрткен чылдың көдээ ажыл-агыйы талазы-биле түңнелдерин ёзугаар бистиң районга чоокта чаа ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Кызыл тугун тывысканынга сорук кирген бистиң көдээ ажыл-ишчилеривис юбилейлиг чылда эрткен чылдан артык чедиишкиннерлиг болурунга шыңгыы бүзүрелдиг, ындыг бүзүрел турда, ажылдың чедиишкинниг болуру чугаажок.

В. ИКОННИКОВ,
«Кызыл тараачын»
колхозтуң кол
агроному.

Туран хоорай.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

ХҮННҮҢ МААДЫРЛАРЫ

Чөөн-Хемчикте «Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырының № 3 хову-трактор бригадазының механизаторлары Уялыг-Даштың делгем ховуларында юбилейлиг чылдың бедик дүжүдү дээш часкы хову ажылдарын тудунгур чорудуп турарлар. Сөөлгү каш хонуктарда 600 ажыг га черниң шыгын базырган.

Ам чамдык агрегаттар Аныяк Хөндергейниң Ак-Баалыкта кээп, шык базырыышкынын чорудуп турар. Частың бо улуг үүлезинде ажылдап турар механизаторларның аразында хүннүң маадырлары шылгарап үнүп турарлар. Хертек Ким-оол ажыл нормазын 130—140 хуу, Долаан Очур — 120—125 хуу, Моңгуш Отук-оол —125 хуу чедир күүседип турар.

Бригаданың 26 механизаторларының хөй-кезии комсомолчулар. Ынчангаш комсомолчу-аныяктарның бригадазы деп адааны ол.

Бригаданың механиги, инженер Иргит Кошкар-оол мынча деп чугаалап турар: «Бистиң бригадага часкы сезоннуң үезинде техникага үрелиишкин болдурбайн, хүнде ажыл норманы 115 хуудан кудулатпайн ажылдаар бис. № 2 хову-трактор ажылының бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган бис.

Шынап-ла, тракторларның септелгези эки болганындан бо хүннерге чедир чаңгыс-даа трактор үрелбээн болгаш хүн нормазын күүсетпейн турар механизатор чок.

С. БАДЫ.

Садыг ажылын бедик деңнелче

Чоокта чаа Бай-Тайга районнуң хуучулар төлээлекчилериниң хуралы болган. Аңаа райпо баштаар черниң эрткен чылгы ажылдарының

алырга районда ниитиниң чемненил-

ажыл хүнүн үскен, ооң уламындан

печказы эргижиреп үрелгениңден

ның идепкейлиг ажылдааны демдеглеттинген.

Эрткен чылгы түңнелдерден

Коман

Сергей Кузьмич Кочетов Тываның ажылчы чонунга хостуг эрге-шөлээни тыпсып бээринге шиитпирлиг рольду ойнаан кижилерниң бирээзи. Сергей Кузьмич партизан шерииниң сураглыг командири чораан болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынга база киришкен.

Эрзин районда «Чаа орук» колхозтуң амгы девискээринге шаанда бол-

ажылдары хайныккан

де суггарылга кидин түлүк эгелээн. М. Шожукайга баштаткан 20 кижи составтыг бригада суггарылга бугаларының унун аштап, бок сигеннерни өртедип, шалыпкын ажылдап турар. Суггарылга-биле кады тараа шөлдеринде шык базырыышкыны үргүлчүлээн. Бо хүннерге чедир 450 га черни илииртээн. Ээр-Хавакта кур чер андарылгазы база эгелээн. Ажыл-агыйның хову турлагларында сеялкаларны четчелеп, чажып кириптеринге белеткеп турар.

Д. МОНГУШ.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң ийи тогунда Салчак Чайдыпка удурт гада бо хүннерде Улуг-Хем ква 60 аал ишти чурттаар беш каът тудуп турар. Бригада юбилейлиг бирги кварталында чедимчелиг дап. планны 104 хуу күүсеткен.

Бүгү делегейниң ажылчы чон эп-сеткил каттыштырылгазының лалынга тураскааткан күш-ажы чегде киржип, бистиң тудугжу социалистиг хүлээлгени алган.

Бажыңның ханазын. өрээлдер а иштики ханаларын салып турар лар шалыпкын ажылдаан. Моон дан бо айда хана салыр планын

АКЧЫ ДЕП САНААН

хойга онаажтыр 95 хураганны бо кыжын камгалап алганнар. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң ажыл-агыйлар аразынга шилчиир кызыл тугун ол колхозка тыпсырын бюро шиитпирлээн.

Бүдүрүлге, тудуг черлериниң талазы-биле бирги черни Чадаана көдээ тудугнун Хандагайтыда салбыры ээлээн. Салбырның тудугжулары бирги кварталдың планын 200 хуу күүсеткен. Олар чыл даалгазын сентябрь 1-ге чедир күүсеткеш, ийи аал ишти чурттаар 140 дөрбелчин метр бажыңны пландан дашкаар кылыр хүлээлгени алганнар.

«Көк-Тей» совхозтуң ажыл-ишчилери юбилейлиг чылга эки саңныг ужуражыр дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Инкубатор цеги. Бо ажыл-агыйда онза харыысалгалыг участок. Ында дыка хөй дагааларны азырап, өстүрүп, оон арбын орулганы ап турар. Инкубаторнуң ажылчыннары боттарының планныг сорулгаларын чедиишкинниг күүседип келген. Коллектив эрткен чылын 100 дагаа чуургазындан 70 дагаа оглу алган болза, бо чылын ол көргүзүүн бедидип, 85-ти алырын көрген. Өскелерге үлегерлиг мурнакчыларның саны өзүп турар.

М. Метёлкова коллективтиң чоргааралы. Ол кызымак күш-ажылы-биле өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: М. Метёлкова.

В. КОНТРАШЕВТИҢ фотозу.

Демисел улам чидигленген

СПОРТ

«Спартактың» бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазының ам үш салыы эрткен. Ийиги салыгдан сонуурганчыг болган Кенин-Лопсаң биле Шишигинниң оюнун онзалап демдеглезе чогуур.

Бо ийи ойнакчы кайызы-даа сураглыг шыдыраачылар. Ынчангаш оларның салыының түңнелинден бирги чер-даа шиитпирлеттинип болур чадап чок. Чогум салыг үезинде демисел чидиг байдалдыг чоруп турган. Оюнның ортаа үезинде Моңгуш Кенин-Лопсаң хенертен тевезин оолга берипкен. Шишигин ону албас аргазы чок болу берген. Оон эгелеп-ле Кенин-Лопсаң удурланыкчызын сыындыра берген. Чадаарда соңгаарлаткан байдалда Кенин-Лопсаңның удары чугаажок.

Үшкү салыгда Сотпа биле Чыргал-оолдуң оюну көрүштүг болган. Аныяк шыдыраачы удурланыкчызының оюн эгезинде чазыгларын чөп ажыглааш, эндшпильге чедир-ле чер алыспайн келген. Оларның салыын база соңгаарладыр ужурга таварышкан. Бо-ла салыгда чоокта чаа Барнаулга зона маргылдаазынга чораан эжишкилер Шишигин биле Соян ийилээ таварышканнар. Теоретиктиг туруш талазы-биле чээрби кээш кылбаан-даа болза, бо удаада караталаның стратегиязы шын дээрзин шөлде байдал көргүзүп турган. Ынчалза-даа Соян чазыглыг план кылып алгаш, уттурган.

Үш салыгның соонда Түлүш Иван 2,5 санныг мурнап турар. Ооң соонда эки байдалда соңгаарлаткан салыгларлыг Кенин-Лопсаң биле Сотпа 2-2 саннарлыг чоруп орарлар. Соян, Беркович, Конев олар база 2-2 саннарлыг.

Чүгле үш салыг эртkенде безин сан чидирбейн турар кижи чогу болгаш бо маргылдаада киржип турарларның ёзулуг-ла боттарының спортчу мергежилин бедидер дээш ак сеткилдиг шыырак ойнап турары черле өөрүнчүг.

Н. САТ.

• • •

Үениң байдалы негеп турар

Партия болгаш чазак совет кижилерниң хостуг үелеринде дыштаныгазын солун болгаш культурлуг эрттирериниче улуг кичээнгейни салып турар. Бистиң чуртувустуң колхоз, совхоз, албан организация, бүдүрүлге черлери колхозчуларның, ажылчыннарның, албан-хаакчыларның культурлуг дыштаныгазын чөп организастап эрттирер дээш спортчу массалыг оюннарны бо-ла чоруткан турарын көрүп болур.

Ооң тодаргай чижээнге Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозун ап көрээлиңер. Мында дыштаныр хүн бүрүзүн халас эрттирбейн турар. Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге сонуургалдыглар кайы хөй. Ылаңгыя шыдыраа талазы-биле кожаларывыс Сүт-Хөл, Баян-Тала, Хөр-Тайга дээш өске-даа черлерге удур-дедир аалдажып, спортчу харылзаавыс улам-на быжыгып, суббота, воскресеньеде кужувусту бо-ла шенежи берген турар бис.

Эрткен айларда ишкинчилер-биле хөр-тайгажыларның чалааны ёзугаар шыдыраа талазы-биле ужуражыышкынынга бистиң командавыс Ийменiң адын сыкпайн, тиилелгелиг чанып келгеннер. Дараазында ишкинчилер Иймеге аалдап келгеш, өрезин 7:6 санга негеп алганнар. Чоокта чаа бир хоккей командалыг, 18 шыдыраачылар база-ла ишкинчилер-биле ужуражып чораан бис. Ишкинчилер спортка дыка ынакшылдыг чон. Бистиң ол ужуражыышкынывысты сонуургап көөр дээн көрүкчүлер хөй чыылган. Аңаа Ийменiң шыдыраачылары бодунуң удурланыкчыларын 11:7 санга уткан. Ылаңгыя Т. Моңгун-оол, О. Дажы-Болдар, Х. Даңзыт-оол, М. Хамааты-оол, О. Алдын-оол олар удуп алганнар. Ишкинден Меңниг-оол, Мезил-оол, Оюн-оол олар база тиилелгелиг болганнар. Хоккейге бистиң командавыс ишкинчилерге 3:1 санга уттурганнар.

Шыдыраага команда аайы-биле маргылдаалар эрттирерге түс черниң чурттакчылары дыка сонуургап көөр боор чүве-дир. Ынчангаш республиканың спорт чөвүлели база «Урожай» спорт эки-тура ниитилели республика шугуму-биле командалар маргылдаазын чорударын күзеп турар бис. Оон ыңай республикада херээжен шыдыраачылар кончуг ховар. Ындыг болганда команда аайы-биле чорудар маргылдааларга ыяавыла херээженнерни киирери эргежок чугула деп бодаар мен. Колхоз, совхозтарның болгаш районнарның төптеринге шыдыраа клувун тургузарын үениң байдалы негеп турар апарган.

М. ШААЛЫЙ.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Кичээнгейниң төвүнде

(Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ЧУГААЗЫН ДАШТЫКЫ ПАРЛАЛГАНЫҢ КАНЧААР КӨРҮП ТУРАРЫ)

Делегейниң парлалгазы Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VII съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазынга улуг кичээнгейни көрүндүрүп турар.

ВАРШАВА. «Келир үе коммунизмниң болур», «ССРЭ ГДР-ниң эргезин болгаш эрге-ажыктарын бодунуң бүгү күчүзү-биле камгалаар», «ГДР—Европада айыыл чок чоруктуң болгаш тайбыңның чугула факторуу»—ындыг эгелер-биле бүгү польша солуннар Л. И. Брежневтиң чугаазының делгереңгей допчулалын парлап үндүрген. «Трибуна люду» солуннуң бижээни: «СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң съездиге чугаазы чугула болуушкун болган. Оон чугаазында ГСЧП-ниң болгаш ГДР-ниң чедиишкиннеринге берген үнелээшкинни, а ол ышкаш герман айтырыгның болгаш Европаның айыыл чок чоруунуң талазы-биле ылаптыг тайылбырлаан туружун съездиниң делегаттары чүректиң ханызындан хүлээп алган».

ПРАГА. Бүгү чехословак солуннар ГСЧП-ниң съездизиниң ажылының ийиги хүнүнүң дугайында дыңнадыгларны бирги арыннарынга парлап үндүрген. Ол хүннүң болуушкуну болза СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңының чугаазы болган дээрзин ЧССР-ниң парлалгазы демдеглеп турар. «ГДР—Европада тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң чоленгижи», «ССРЭ биле ГДР найыралдың харылзаалары-биле холбашкан»—чехословак солуннарның эгелери ындыг болган.

БУДАПЕШТ. «Непсабадшаг» болгаш өске-даа венгр солуннар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын бирги арыннарынга парлап үндүрген. «Непсабадшаг» солуннуң эгелеринде демдеглээни: «ГДР-ге социализмниң тиилээри чугаа чок. Боннуң политиказы дүшкүүрлүг байдалды тургузуп турар. Безингерниң «чаа политиказы» тактиктиг кажарлаашкын-дыр. Социалистиг чурттар Европаның болгаш делегейниң айыыл чок чоруу дээш туржуп турар. СЭКП бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви дээш туржуп турар».

БЕРЛИН. ГДР-ниң «Нойес дойчланд» солунунуң бирги арнынга «Бистиң найыралывыс улам сырый, ханы болгаш быжыг болуп бар чоруур» деп эгени бижээн. Ол эгениң адаанда «Социализм—герман ажылчын аңгының өндүр улуг чедиишкини» деп сөстерни парлаан. Ол солун Л. И. Брежневтиң чугаазының бүрүн текстизин болгаш ГСЧП-ниң VII съездизинге СЭКП ТК-ның байырлыг чагаазын парлап үндүрген. «Келир үе кызыл Октябрьның салгалдарыныы болур» — ындыг эге-биле «Берлинер цайтунг» солун СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаазының дугайын дыңнадып турар.

СОФИЯ. Болгар солуннар Л. И. Брежневтиң чугаазын «Чаңгыс эп ам онза эргежок чугула», «ГДР—Европада тайбыңның чугула факторуу», «Акы-дуңмалышкы партиялар каттышкан күжениишкиннери-биле бистиң ниити хереевистиң тиилелгезин хандырар» деп эгелер-биле бирги арыннарынга парлаан.

БЕЛГРАД. Югослав парлалга ГСЧП-ниң VII съездизинге Л. И. Брежневтиң чугаазының допчулалын эң кескү черлеринге улуг эгелер-биле парлап үндүрген. «Борба» солуннуң демдеглеп турары: «Л. И. Брежневтиң чугаазында кол черни Боннда коалисчи чазактың адрезинге шүгүмчүлел ээлээн». Барыын Германияның башкарыкчы бөлүктери герман империализмниң чаңчыккан политиказының оруу-биле бар чоруур дугайында Л. И. Брежневтиң медеглелин «Борба» солун онзалап айтып турар.

«Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынының херээнге боттуг рольду марксисчи-ленинчи партияларның төлээлекчилериниң ужуражыышкыннары болгаш чөвүлел хуралдары ойнап келген болгаш моон соңгаар-даа ойнаар» дээрзиниң дугайында Л. И. Брежневтиң сөстерин «Борба» солун айтып турар.

Бонн шынында Европаның социалистиг чурттарынга холун сунган, ындыг болза-даа ол холда дашты чудуруктап алган дугайында Л. И. Брежневтиң сөстерин «Политика» солун демдеглеп турар.

БОНН. ГСЧП-ниң VII съездизинге СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңының чугаазы ГФР-ниң радиозунуң, телевидениезиниң болгаш парлалгазының кичээнгейиниң төвүнде турар. «ССРЭ эргежок чугула таварылга болганда ГДР-ниң эрге-ажыктарын бүгү күштери-биле деткиир» деп, «Штукартер цайтунг» солун демдеглеп турар. Барыын-герман чазак Европа дипке политика талазы-биле бүрүн тускайладырының айыылында турар дугайында Л. И. Брежневтиң сөстерин ГФР-ниң солуннары демдеглеп турар. Бонн чазактың чурт-девискээр талазы-биле негелделерин Л. И. Брежневтиң сойгалаан чугаазының дугайын ГФР-ниң чамдык солуннары иледе шугулдаашкынныг үннер-биле бижип турар.

ЛОНДОН. ГСЧП-ниң VII съездизинге Л. И. Брежневтиң чугаазының допчулалын Англияның бүгү улуг солуннары парлап үндүрген. ГФР-ниң амгы чазаа мурнундагы адаанзырак, өжээнзирек, милитаристиг болгаш боттуг эвес политиканы чорудуп турар дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының медеглелинге кичээнгейни англи солуннар көрүндүрүп турар.

НЬЮ-ЙОРК. Демисежип турар Вьетнамга дузаламчыны күштелдирери-биле коммунистиг партияларның чаңгыс эвинче Л. И. Брежневтиң кыйгырыын америк парлалга демдеглеп турар.

Чаңгыс эптиң болгаш сырый каттыжыышкынның лозуңунуң адаа-биле

БЕРЛИН. (СЭТА-ның тускай корреспондентилери). Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VII съездизи бодунуң ажылын үргүлчүлеп турар. Чугаалажылга чоруп турда санал берген делегаттар массаларның хүлээп көрдүнген организакчызы болгаш баштыңчызы — ГСЧП-ниң политиказын чаңгыс эп-сеткилбиле чүүлдүгзүнүп, партияның удуртукчу ролюн, оон политиктиг болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының ажыктыын демдеглеп турар.

ГДР-ниң ажылчы чоннарының онза кичээнгейи «Вернер-Зееленбиндер-Халле» залче көрүнген. Партияның улус чон-биле үзүлбес тудуш харылзаазы онза илереп турар.

Эртенги хуралдың эгезинде съездиниң президиумунда олуттарга ГСЧП-ниң бирги секретары В. Ульбрихт, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттары, акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилери, оон иштинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштаан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлери олурупкан. Делегаттар болгаш аалчылар бут кырынга туруп келгеш, оларга изиг байырын чедирген.

ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Вилли Штоф «Улус ажыл-агыйжы сорулгаларның күүселдези» деп илеткелди кылган. Чыылганнар ону изиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

У Танның медеглели

РАВАЛПИНДИ. (СЭТА). Пакистанның даштыкы херектер министри Пирзада ННО-нуң чиңгине секретары У Танга алдар болдурган дүштеки шайлалганы тургускан. Аңаа чүве чугаалап тургаш, У Танның медеглээни: «Вьетнамның хуу-салымын вьетнам улус шиитпирлээр ужурлуг». Чүгле «политиктиг болгаш дипломаттыг аргаларны ажыглап тургаш, вьетнам айтырыын шын орукбиле шиитпирлеп болур» дээрзин ол бодунуң чугаазынга демдеглээн. Бо айтырыгны 1954 чылдың Женева дугуржулгаларынга үндезилээш, тайбың шиитпирлээриниң эргежок чугулазының дугайында пакистан удуртукчуларның бодалын У Тан деткээн.

Пакистан-индий харылзааларга хамаарыштыр чүве чугаалап тургаш, У Тан ол чурттарны башкаландырып турар айтырыгларның талазы-биле тайбың дугуржулганы чедип алырынче ийи чурттарны кыйгырган. Атомнуг чепсекти таратпас дугайында айтырыгга хамаарыштыр У Танның демдеглээни: кижи төрелгетенге кыжанган айыылды узуткаар төлээде атомнуг болгаш термоядролуг чепсек талазы-биле чепсегленииишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дужурери дээш бүгү чурттар демисежир ужурлуг.

МАР-да ленинчи хүннер

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдуң ажылчы чоннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 97 чылын калбаа-биле демдеглээринге белеткенип турар. Төп солуннар теоретиктиг чүүлдерни болгаш улуг баштыңчының биографиязындан материалдарны парлап турар. Культура ордуларынга, клубтарга болгаш кызыл булуңнарга кинофильмнерни көргүзерин, делгелгелерни, Ильичиниң амыдыралының болгаш революстуг ажыл-чорудулгазының дугайында лекциялар номчулгазын болгаш илеткелдер кылырын организастап турар.

МАРП-ниң аймак комитеттериниң политиктиг чырыдыышкын бажыңнарында, партия өөредилгезиниң белгүмнеринде Ленинниң «Апрель тезистери», «Күрүне болгаш революция», «Ырактан чагаалар» дээн ышкаш, ындыг ажылдарының талазы-биле теоретиктиг конференцияларны болгаш беседаларны бо хүннерде чорудуп турар.

Найырал съездизи

ТОКИО. (СЭТА). Япон-совет найырал ниитилелиниң үшкү съездизи апрель 19-та япон найысылалда ажыттынган.

Съездиниң делегаттары эрткен чылдың иштинде кылдынган ажылдың түңнелдерин чугаалажып, бо чылда ажыл-чорудулгазының программазын айтыр болгаш ниитилелдиң удуртукчу органнарын соңгуур.

Японияның профэвилелдериниң Кол чөвүлелиниң даргазы Хоринниң съездиниң киржикчилеринге байыр чедирип тургаш, демдеглээни: япон болгаш совет улустарының аразында харылзааларны быжыдар херекке ниитилел ачы-хавыялыг болган.

Бо чыл, Октябрь революциязының юбилейлиг чылы, япон-совет найыралды хөгжүдеринче угландырган ниитилелдиң ажыл-чорудулгазынга онза таарымчалыг болуп турар дээрзин ол демдеглээн.

◆

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының дайынчылары Кантхо можуда дайылдажып чоруп турар патриоттарга удур шаажылал хемчеглеринге киришкен чалча шериглерниң кезектеринге күштүг согугну таварыштырган.

Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалааш, ВИА агентилелдиң дамчытканы-биле алырга, патриоттар дайзынның 400 солдаттарын чок кылган, 4 самолётту аңдара аткан болгаш хөй санныг шериг херекселин хунаап алган.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Үлүүвүстү кииреэлиңер

«Хөрзүннүң хаттан болгаш сугдан үрелирин камгалаар талазы-биле соңгаарлаттынмас хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ханызы-биле өөренип көргеш, бо чугула доктаалды амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык чүүлдерни пионерлерниң болгаш комсомолчуларның киржилгези-биле республиканың школаларынга кылып болурун эскердим.

Ниити билиг школазының бешки класстарынга «Хөрзүн, оон составы болгаш структуразы» деп ат-биле ботаника кичээлдеринге хөрзүннү өөренип эрткен болгай. Ам бо темага катаптаашкын чорударда Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың чаа доктаалы-биле сырый холбаштырып, чаа утка-шынарны киирери чугула. Хөрзүннүң үрелирин болдурбазының дугайын чаа документиде тодаргай айыткан. Ынчангаш ол-ла бешки класстылар-биле элээн ажылдарны кылып болур. Чижээлээрге, хооргалдар-биле демисежириниң ажылын чорудуп болур. Мону школа программазында айыткан, канчаар чорударын башкылар билир. Бир эвес чамдык школаларга бо ажылды кылбайн турган болза, ам ону чорудары ийи дагын чугула апарган.

Хөрзүннүң үрелип турар черлерин идередип тывар талазы-биле чугула ажылдарны школачылар кылып болур. Олар дээрге чорбас-барбас чери чок, көрүнгүр-тывынгыр улус деп чүвени утпаза чогуур. Колхозтар болгаш совхозтар чанында школаның өөреникчилери башкының удуртулгазы-биле часкы походтарны кылып, үстүнде айыткан ажылды кылып болур аргалар бар. Шынап-ла ону билгеш, хөй-ниитиниң идепкейлиг киржилгези херек деп чаа доктаалда айыткан болгай.

Хөрзүннүң сугдан үрелирин болдурбас талазы-биле элээн ажылдарны медерелдиг хамааты бүрүзү-ле кылып, чогуур үлүүн киирип болур. Маңаа чижек кылдыр «Элегес» совхозтуң төп турлаан көрээли. Капитал бугадан бадырган сугну суурнуң ол-бо кудумчулары-биле оңгаар-дескээр бичии арыктар-биле бугалааш бадырыпкан. Хамааты бүрүзү туралаан черинге-ле арыкты бадырып алыр. Түңнелинде хөрзүннү суг үреп, хооргалдарны тывылдырып, ажыл-агыйга улуг когаралды чедирип турар. Бо чазын Хову-Аксында АТА-ның бир автобузу Чал-Кежигде суурнуң кудумчузунга бичии бугага дүшкеш, алды шак ажыл чок турган болгай. Совхозтуң бир малчынының улуг инээ хооргалга дүжүп өлген болгай. Часкы тарылга келгени-биле хамаатыларның сугну хууда ажыглаарын чурумчутса чогуур.

Чаа доктаалга барымдаалааш, мындыг саналды киирикседим. «Элегес» совхозтуң Кулузун деп черде чоогаларга, ой-чиктерге суг хөөлбээн кылып болур чер.

О. КОРОДА.

ында чаңгыс-даа тускай тут-
ап пионер лагери чок болуп
ры черле элдептиг. Колхоз-
ның болгаш совхозтарның
күп кадып турган, чечек-чи-
тиг, арга-арыглыг, арыг агаар-
г черлерге пионер лагерьлерин
уп, дерип алыры чугула.

* * *

Ниити билигниң ортумак шко-
ларының ажылын улам эки-
дер хемчеглер дугайында
КП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң
нистрлер Чөвүлелиниң док-
алы үнген соонда СЭКП-ниң
он-Хемчик райкому чамдык
ылдарны кылган. Бажың-
аак сес чыл школазының өө-
дилге-кижизидилгелиг ажылы-
ң дугайын райкомнуң бюро-
нга чугаалашкан. Школалар-
ң ниити ажылын экижидер со-
лга-биле тускай хемчеглерни
ылдап кылган болгаш Шеми
чыл школазында партбөлүк-
ң ажылының дуржулгазын неп-
еткен. Чадааның № 1 шко-
зында партия организациязы-
ң хөй-ниити организацияларын
ртуп турарын бюрога дың-
ап.
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң
негелиг пленумунга школалар-
өөредилге-кижизидилгелиг
ылдарны экижидер талазы-би-
районнуң партия организа-
зының сорулгазының дуга-
да СЭКП райкомунуң секре-
ры эш А. Салчактың илеткелин
нап чугаалашканындан ал-
ган фактылар ындыг-дыр.
Санал-онал берген эштер шко-
ларда өөредилге-кижизидилге-
ажылдарны экижидериниң
р чугула кезээ өөреникчилер-
е класстан дашкаар ажылдар-
уругларга солун кылдыр эрт-
болур дээрзин онзалап дем-
лээннер. Ол ышкаш бүдүрүлге
лгаш ажыл-агый черлериниң
за хөй-ниити организациялары-
ң, ада-ие комитеттериниң шко-
биле сырый харылзаалыг бо-
уунуң эргежок чугулазын
тканнар.
Школаларга өөредилге-кижизи-
гелиг ажылдарны экижидер
чеглерни айыткан доктаалды
ум хүлээп алган.

С. ПАВУ.

гейниң ажылчын шимчээшкининиң сураглыг удуртукчулары, хоочун коммунистер бар. Чижээ, Демократтыг херээженнерниң делегей федерациязының Президентизи Эжени Коттон, Испанияның Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Долорес Ибаррури аңаа келгилээн. ССРЭ-ден аңаа 50 кижи киришкен.

Март 8-тиниң байырлыг хуралынга Мурнуу Вьетнамның төлээлериниң удуртукчузу Нгуен Нгок Дунг чүве чугаалаан. Вьетнамга материал болгаш сагыш-сеткил талазы-биле улуг деткимче болгаш дузаламчы көргүзүп турары дээш Совет чазакка, Совет херээженнер комитединге байыр чедирбишаан, ол мынча дээн.

— Бистер Вьетнам ие-херээженнер тайбыңны күзеп, ажы-төлүвүстү катkы-хөглүг, өөрүшкүлүг, аас-кежиктиг, чонунга үнелиг кижилер кылдыр кижизидип өстүрерин күзеп турар-бис. Бистер, вьетнам иелер, Төрээн чуртувусту камгалаарынче чүгле ашактарывысты болгаш оолдарывысты үдеп турар эвес, харын боттарывыс уругларывыс-биле боону туткаш, оттуг демиселде чоруп турар бис. Бистер азарганчыгдаа чүвени шупту деңге үлежип аар, чаңгыс кижи дег эп-сеткилле каттышкан бис. Кырганнар болгаш херээженнер колонназыбиле чоруп олурган танкыларны доктаадып, бомбалар чүктээн самолёттарны агаарже көдүрүлдүрбейн баарлар. Кандыг бергелерге таваржып, канчаар демисежип турарывысты силер билир силер. Вьетнамның херээженнери бүгү бергелерни эртип, Төрээн чурту-

уелинде херээженнерниң аар-берге амыдыралын ол сактып чугаалааш, бежен чыл дургузунда Коммунистиг партия, Совет чазак херээженнер дугайында улуг сагыш салып келгенин онзалап айыткаш, дараазында дөрт кол айтырыгга доктааган: ниитиниң күш-ажылынга херээженнерниң киржилгези, херээженнерниң полит-кижизидилгелиг ажылга киржилгези, херээженнерниң бажың ажылынга хөй шак чарыгдаарын эвээжедири болгаш ниитиниң амыдырал-хандырылга черлерин калбартырының дугайы, өзүп олурар аныяк салгакчыларның ортузунга кижизидилге ажылы.

— Ясли-садтарның четкизин ам-даа ковудедир, ооң ажылын экижидер. Хоорайларда чаа тудуп турар районнарга херээженнерге таарымчалыг байдалды тургузар. Амыдырал-хандырылга комбинаттарын тургузар, оларга баш таарыыр, хепти чуур, арыглаар, даараар болгаш өске-даа черлерни ажыдар. Ооң-биле кады херээженнерниң өөредилгезин калбартыр хемчеглерни алыр — деп, илеткелчи чугаалаан.

Илеткелди чыыштың бүгү киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнаан болгаш ол дугайында 65 кижи санал-онал берип, дуржулга солушкан.

Болгар төлээлериниң удуртукчузу сөс алган:

— Болгарияның херээженнери чүгле 1947 чылда эр кижилер-биле дөмей деӊ эргени ап, соңгуур болгаш соңгуттурар эргелиг болган. Бо кыска үеде таныттынмас кылдыр сайзыраан бис. Амгы үеде клуб бүрүзүнде культу-

турар, үш херээженнерниң бирээзи-ле тускай ортумак эртемниг, беш херээженнерниң бирээзи-ле дээди эртемниг. Сөөлгү үеде херээженнерниң техника талазы-биле белеткели өскен. Эрткен чылын үш муң кижи электри-биле инек саарын өөренип алган. ГДР-ниң төлээзи бодунуң чугаазын дараазында сөстер-биле доосқан:

— Мээң Төрээн чуртум ам кажан-даа делегей дайынының эгелээр чери болбас деп, делегей херээженнериниң бо чыыжынга бүзүредип тур мен.

Дараазында Барыын Германияның төлээзи мынча дээн:

— Совет чоннуң чедиишкиннери-биле таныжары кончуг-ла солун-дур, кайгамчыктыг-дыр. Бистер айыылдыг дайын болу бээринден сестип турар бис. Бисте иелерниң сеткил-сагыжы кезээде дыш эвес болуп турар. Бо хүннерде Барыын Германияда 20 муң хире кижи ажыл чок, бүгү тускай эртемниглерниң чүгле 6 хуузу херээженнер, а бүгү херээженнерниң 90 хуузу эң-не куду төлевирлиг кара ажылда турар. Херээженнерниң күш-ажылын төлээри эр кижилерден ыракта эвээш болуп турар, кылып турар ажылы дөмей-даа болза, херээженнерниң эрге-шөлээзиниң дугайында сөс хоозун болуп турар. Херээженнерниң эр кижилер-биле дөмей эргези дээш, тайбың дээш демисежип турар бис.

Таджикистанның төлээзи Зарипова Низорама чүве чугаалааш, Таджикистанга Октябрь революциязының мурнунда 200 кижиниң иштинден чүгле чаңгыс бижик билир кижи турганын, херээжен кижи кандыг-даа өөредилге черинге өөренмейн чорааның чугаалааш, ам республикада 7 дээди өөредилге черлери, 2500 школалар барын, оларда херээженнерден сес муң кижи башкылап турарын улуг чоргаарал-биле демдеглээн.

Африканың херээженнер конференциязының чиңгине секретары Жана мынча дээн:

— Кажан совет пионерлер ортузунга ужуражылга болуп турда, уругларны көрүп, дыңнап олургаш, Африканың аш-чуттан, аарыг-ажыктан түреп, дарлалдан, кижизиг эвес чоруктан човалаң-

Совхоз бүдүрүлгезинге херээже-
нерниң үлүг-хуузу улуг. Бисти
улуг агрономувус, зоотехниги
херээженнер. Херээжен ажы
ишчилер кайгамчык улуг хүнд
келде. Чижээ, Петрухина —
чыл дургузунда мурнакчыларн
одуруунга санадып келген.
дайын соонда 3 уруглары-би
арткан, ашаа дайынга өлүртк
Ам ооң уруглары үжелээ туск
дээди эртемниг ажылдап тур
Петрухинаны эрткен чылын п
сияже үдептеривиске, удаваа
дедир кээп ажылдай берген. С
хоз боду дыштанылга бажың
Эрткен чылын аңаа 180 ки
дыштанган, а 25 кижи дашты
чурттарже аян-чорук кылып
раан. Ийи пионер лагерлиг
бирээзи Кара-Далай эрин
Ясли-сад четчир. 30 муң ном
библиотека, 70 оруннуг эмне
бажыны, баш таарыыр, хеп ч
болгаш аштаар черлер, столо
бар. Хөй-хөй херээженнер ян

Малчынның ыры

Эзеңгимге хере тепкеш,
Эктим бедик харанып мен.
Элбек сүттү дужаап тургаш,
Эргээм базып санаптар мен.

Оо-дыңгыл, дыңгылдай.

Узун тынны чыыра туткаш,
Сыным чазап, омакшыыр мен.

Узун дүктү дужаап тургаш,
Салаам базып санаптар мен,

Оо-дыңгыл, дыңгылдай.

Хүреңдейни челзип оргаш,
Орук ылгап көрбес-ле мен.
Хүлээлгемни бодап алгаш,
Олут, чыдын билбес-ле мен,

Оо-дыңгыл, дыңгылдай.

А. ДАРЖАА.

Кино

АПРЕЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Иениң чүрээ» 11.30, 1.30, «Ынакшааным кижи» 3.30, 5.30, 7.30 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Токиога болган олимпиада» (1-ги, 2-ги сериялары) 2.15, «Пар ортулуу» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Спартак» (1-ги, 2-ги сериялары) 2.30, 5.30, 8.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чай хилис эрткен» 11, 1.40, «Шуптузун сактып тур кен, Ричард» 3.30, 5.30, 7.30 9.20 шактарда.

ДАГ ЭКСПЕДИЦИЯЗЫНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Хонар чер чок дун» 6, 8 шактарда.

редакцияның адрези:

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01080.